

ԱՐԶԱԳԱՆԳ

ARTZAKANK - ECHO

Bimestriel bilingue publié à Genève

JANVIER - FÉVRIER 2019

N° 220

2019: UNE ANNÉE DÉCISIVE POUR LA RÉVOLUTION DE VELOURS

Բովանդակություն

- Էջ 7-** «Էդ մնացած երկուսն էլ աշխատողներ են»
- Էջ 8-** Յովհաննես Այվազյանի
- Էջ 11-** Դէմք
- Էջ 12-** Սերգեյ Փարաջանովի նուիրումը ցուցահանդեսի իրականացման մեջ
- Էջ 15-** Աղծքում գահասարհի և հայերեն արձանագրություններով վաղ միջնադարեան տապանաքարեր են յայտնաբերուել - Արամ Ա. Կաթողիկոս 2019 տարին կը հռչակէ հայ մամուլի տարի
- Էջ 18-** «Կէթի» հետազոտական հիմնարկը կը թուայնացնէ հայոց ցեղասպանութեան վաւերագիրներ
- Էջ 19-** Ազգային գրադարանի աշխատակիցները Ստամբուլում հայերեն գրքեր են փնտռում
- Էջ 22-** Ժընեւ և Լեման շրջանի Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ լուրեր

Sommaire

- P. 2-** Erevan honore un survivant de la Shoah qui a inventé le terme "génocide"
- P. 3-** La visite de Mme Anna Hakobyan en Suisse - Interview exclusive
- P.6 -** Le Phonéton annuel à Paris
- P. 9-** Tourisme rural et solidaire
- P. 10-** Projets 2019 de l'ONG Art for the World: Genève - Gumri 2019
- P. 13-** La ville de Jermuk déclarée zone écologique
- P. 14-** UNESCO: Le monastère de Geghard et la haute vallée d'Azat inscrits sur la liste des biens culturels sous protection renforcée
- P.16-** L'avenir des relations sino-arméniennes
- P. 17-** Le 3e forum mondial "contre le crime de génocide" se tient à Erevan
- P. 18-** Pascal Maguesian, Martin de Gumri ou le serment du 40ème jour
- P. 20-** Réélu, Nikol Pashinyan face aux défis sociétaux en Arménie
- P. 23-** Nouvelles de l'Ecole Topalian
- P. 24 -** Nouvelles de l'UAS

L'année 2018 a marqué un tournant dans l'histoire contemporaine du peuple arménien. Le soulèvement pacifique et non violent, baptisé "révolution de velours", dirigé par le député de l'opposition Nikol Pashinyan, a renversé en douceur le régime autoritaire de Serj Sargsyan et de son parti républicain. Élu Premier ministre, M. Pashinyan est parvenu à démanteler le système oligarchique, s'est lancé dans une lutte sans précédent contre la corruption, a provoqué la dissolution du Parlement et a enfin obtenu la tenue d'élections législatives anticipées, scrutin que son bloc "Mon pas" a remporté par une écrasante majorité. Ces élections libres et équitables - une première depuis plus de 20 ans - constituent le couronnement de la première phase de la révolution.

La révolution de velours, qui vise à faire émerger un nouveau système de valeurs, a favorisé la prise de conscience collective des Arméniens sur leur capacité à prendre leur destin en main et à opérer des changements dans le pays. Mais plus important encore, elle a rendu la dignité à une grande partie de la population qui, pour la première fois depuis des années, a pu aller aux urnes sans contrainte pour voter en faveur du candidat de son choix. Par ailleurs, dans un geste symbolique, les grilles des parcs du Parlement et du siège du Premier ministre sur l'avenue Baghramyan à Erevan ont été ouvertes au public, brisant ainsi les barrières et rétablissant le dialogue entre les citoyens et les autorités.

Les événements majeurs de ces huit derniers mois ont suscité beaucoup d'émotions, d'espoirs et de vives attentes non seulement en Arménie mais aussi dans la diaspora. En effet, ces grands changements ont bouleversé aussi un grand nombre d'Arméniens de la diaspora, qui ont vécu en direct, derrière leurs écrans, les moments forts de la révolution.

Avec les compliments de
TAVITIAN
Atelier de sertissage

TAVITIAN S.A. - 18, ch. des Aulx - 1228 Plan-Les-Ouates - Téléphone 022 346 93 02 - Fax 022 346 93 04
tavitian@bluewin.ch

2019: UNE ANNÉE DÉCISIVE POUR LA RÉVOLUTION DE VELOURS

»» Sur le plan extérieur, l'Arménie a gagné en visibilité internationale grâce à la révolution mais aussi à l'occasion de l'organisation du Sommet de la Francophonie à Erevan, avec la participation d'un grand nombre de chefs d'État. L'Arménie a figuré parmi les 25 destinations sélectionnées par le site de voyage *The Travel* alors que l'article sur l'Arménie intitulé "Les légendes et symboles du premier État chrétien du monde" placé sur le site russe de la BBC, réalisé par *BBC Travel* et *BBC Future* a figuré dans le "Top 10" des articles les plus lus du site en 2018. Par ailleurs, le magazine *The Economist* a désigné l'Arménie "Pays de l'année 2018".

L'année 2019 s'annonce décisive. "Notre principale tâche en 2019 sera [de réaliser] une révolution économique et de rendre ses résultats de plus en plus visibles" a déclaré Nikol Pashinyan dans son message de vœux à l'occasion du Nouvel An et de Noël. "2019 devrait devenir une année de victoire de l'effort personnel, une année de synthèse d'esprit et de travail" a-t-il déclaré.

En ce début d'année, un vaste chantier s'ouvre en Arménie où le gouvernement devra mettre en œuvre des réformes ambitieuses dans tous les domaines pour atteindre ses objectifs. Le nouveau Parlement sera appelé à voter des lois en vue d'encourager les investissements et la création d'emplois. Il est évident que les efforts de la population sur le plan individuel joueront un rôle clé dans ce processus.

Après avoir réussi l'élection d'un nouveau Parlement qui représente la volonté populaire, il appartient maintenant au gouvernement de doter l'Arménie d'un système judiciaire, libre, indépendant et équitable, la condition *sine qua non* pour assurer le développement économique, la bonne gouvernance et la paix sociale dans le pays.

Malgré tous les changements intervenus dans le cadre de la révolution de velours, la situation des droits de l'homme, selon des ONG arméniennes spécialisées, laisse encore beaucoup à désirer. Un autre sujet douloureux reste le nombre de morts dans l'armée dans des circonstances non-liées aux tirs ennemis. Du 1er janvier au 30 novembre 2018, l'armée arménienne a perdu 42 soldats dont 33 sont morts suite aux suicides, dans des accidents divers tant de la route que du maniement des armes ou bien tués par leur camarades. Un travail éducatif de longue haleine sera nécessaire pour ancrer les valeurs de la révolution dans la société.

EREVAN HONORE UN SURVIVANT DE LA SHOAH QUI A INVENTÉ LE TERME «GÉNOCIDE»

La capitale de l'Arménie a nommé une rue en l'honneur de Raphael Lemkin, l'avocat juif qui a inventé le terme génocide.

Le maire adjoint d'Erevan, Sergey Harutunyan, a déclaré lors de la cérémonie du 11 décembre que l'héritage de Lemkin avait eu un «impact sérieux» sur l'histoire du monde, a rapporté l'agence Armenpress.

Lemkin est né dans ce qui est aujourd'hui la Biélorussie, dans une famille juive polonaise. Il a fui les nazis en 1941 et s'est réfugié aux États-Unis.

En tant que juriste, il a participé à la rédaction de la Convention des Nations Unies pour la prévention et la répression du crime de génocide de 1948, pour laquelle il avait fait campagne pendant des années.

Le massacre de milliers de civils arméniens par les troupes turques pendant la Première Guerre mondiale a eu une influence précoce et puissante sur Lemkin, qui est né en 1900.

En l'étudiant, il a écrit : « mes inquiétudes au sujet du meurtre d'innocents sont devenues plus significatives pour moi. Je ne savais pas quelles réponses apporter, mais je pensais qu'une loi contre ce type de meurtre racial ou religieux devait être adoptée par le monde. »

Lemkin parlait couramment neuf langues et savait en lire 14. Son premier livre publié fut une traduction en 1926 du roman de Chaim Nachman Bialik *Noach et Marynka* de l'hébreu en polonais.

Il est mort en 1959. ■

(Times of Israel)

2019 sera sans doute une année très chargée pour le nouveau gouvernement et les députés nouvellement élus. Ils devront travailler sous la surveillance vigilante des citoyens qui leur ont confié le pouvoir de sortir le pays du gouffre. Nous espérons tous qu'ils réussiront leur pari avec l'aide des Arméniens à travers le monde. ■

Maral SIMSAR

ԱՐԶԱԿԱՆԳ www.artzakank-echo.ch

Rue de la Terrassière 58 - 1207 GENEVE-SUISSE
Tél. +41(0)78 892 93 31 - artzakank@yahoo.com

Responsable de publication: Maral Simsar
Prix d'abonnement annuel: CHF 30.- (6 numéros)
CCP 12-17302-9 - IBAN CH-07 0900 0000 1201 7302 9

PREMAT S.A.

IMPORT & EXPORT

9, RUE DES ALPES

CH - 1201 GENEVE

TEL. 022 731 69 35

LA VISITE DE MME ANNA HAKOBYAN EN SUISSE

Mme Anna Hakobyan, l'épouse du Premier ministre Nikol Pashinyan et présidente des fondations *My Step* et *City of Smile*, a effectué une visite de travail en Suisse du 12 au 17 décembre 2018.

Pendant cette visite, Mme Hakobyan, accompagnée du directeur exécutif de la fondation *My Step* M. Hovhannes Ghazaryan, a rencontré les responsables des organisations et fondations arméniennes en Suisse ainsi que des bienfaiteurs et hommes d'affaires, et leur a présenté les fondations qu'elle préside. Elle a également visité l'église St. Hagop, le Centre arménien et le monument "Les Réverbères de la Mémoire" au Parc Tremblay à Genève.

Le 12 décembre, Mme Hakobyan a rencontré les membres de la communauté lors d'une soirée organisée au Centre arménien de Troinex (Genève) par l'Ambassade d'Arménie en Suisse, en collaboration avec l'Union arménienne de Suisse (voir page 24). Le 13 décembre, l'épouse du Premier ministre d'Arménie a assisté à un concert en commémoration du 30ème anniversaire du tremblement de terre de Spitak, organisé par l'Ambassade d'Arménie en Suisse. Le concert, dédié aux œuvres de compositeurs arméniens, interprétées par Astghik Siranosyan (violoncelle), Narek Khachatryan (canon) et Artavazd Khachatryan (piano) a débuté après les discours prononcés respectivement par la chargée d'affaire p.i. de l'Ambassade d'Arménie Mme Anahit Harutyunyan et Mme Anna Hakobyan.

Mme Hakobyan et M. Dominique de Buman (photo armtimes.com)

Dans le cadre de sa visite, Mme Hakobyan, accompagnée de Mme Anahit Harutyunyan et de M. Hovhannes Ghazaryan, a rencontré, à Berne, les membres du groupe parlementaire Suisse-Arménie: les coprésidents M. Dominique de Buman (président du Conseil national) et Mme Marianne Streiff-Feller ainsi que Mmes Isabelle Moret (vice-présidente du Conseil national) et Sibel Arslan et le Secrétaire général M. Sarkis Shahinian. Mme Hakobyan a remercié les autorités et le peuple suisses pour le soutien qu'ils ont apporté au peuple arménien après le séisme de 1988. En parlant de la révolution de velours, elle a souligné le rôle des femmes dans la nouvelle Arménie en ajoutant qu'il leur restait encore beaucoup à faire. Elle a également présenté la mission de la campagne "*Femmes pour la paix*" (voir la page suivante) qu'elle a lancée l'été passé.

Le 14 décembre, Mme Hakobyan a visité la clinique de Genolier et s'est familiarisée avec les services médicaux fournis par cet établissement. Un accord préliminaire a été conclu en vue de permettre aux médecins et au personnel administratif des établissements médicaux en Arménie de suivre des cours de perfectionnement dans cette clinique, ce qui contribuera à l'amélioration de la qualité de vie et de l'efficacité des soins médicaux en Arménie.

Visite de la Clinique de Genolier (photo armtimes.com)

Le dernier jour de son séjour en Suisse, Mme Hakobyan a assisté à la fête de fin d'année de l'école Topalian (voir page 23).

***

Journaliste de formation, Mme Hakobyan est depuis 2012 la rédactrice en chef du quotidien *Haykakan Jamanak*. Mère de quatre enfants, elle a participé activement au combat politique de son époux pendant de longues années ainsi qu'à la révolution de velours. Depuis l'élection de Nikol Pashinyan au poste de Premier ministre le 8 mai 2018, elle mène une vie publique intense en accompagnant son époux lors de ses visites à l'étranger mais aussi par des activités visant l'amélioration des conditions socio-économiques de ses concitoyens. Il suffit de consulter sa page Facebook pour prendre connaissance de ses actions en faveur entre autres des personnes âgées dans des maisons de retraite, des orphelins de guerre et enfants malades, handicapés ou vivant dans des villages frontaliers ou encore pour soutenir les producteurs locaux.

Le 12 juillet 2018, elle a créé la fondation *My Step* (<https://mystep.foundation/>) dont la mission est de trouver des solutions aux problèmes qui ne peuvent pas être traités par le gouvernement à ce stade. Dans le but de soutenir la création d'une société saine, privilégiant l'intégration, la Fondation agira sur trois axes: elle servira de pont entre les porteurs d'idées brillantes et les donateurs qui veulent les soutenir; parrainera des projets existants ou ceux qui répondent aux critères définis et développera et mettra en œuvre ses propres initiatives.

Mme Hakobyan est également la présidente du conseil de la fondation *City of Smile* (<https://cityofsmile.org/>) dont le but est d'aider les enfants atteints de cancer et de promouvoir le développement de l'oncologie et de l'hématologie en Arménie. >>>

LA VISITE DE MME ANNA HAKOBYAN EN SUISSE INTERVIEW EXCLUSIVE

"J'étais sûre que le train était déjà parti et que les anciennes autorités ne pouvaient rien faire pour l'arrêter."

➤➤➤ Le 24 juillet 2018, lors d'une rencontre à la galerie Tretyakov à Moscou avec des femmes russes représentant différents secteurs, Mme Hakobyan a lancé la campagne "Women for peace" dans le but de contribuer au règlement pacifique du conflit du Haut-Karabagh et d'établir la paix afin de préserver la vie des jeunes soldats des deux côtés de la frontière. Elle a été rejointe par les mères des soldats arméniens tués pendant la guerre de quatre jours en avril 2016. Le 7 octobre 2018, Mme Hakobyan a visité Artsakh avec un groupe de femmes arméniennes et russes actives dans des domaines variés tels que la culture, les médias, la société civile, etc. Le groupe s'est rendu sur la ligne de front et a adressé un message de paix aux parties et médiateurs du conflit. Mme Hakobyan, qui a lu le message, a fait appel aux mères azerbaïdjanaises de rejoindre l'initiative et de transmettre le même message aux dirigeants.

(© Parik Simsar)

Communicative et facile d'approche, l'épouse du Premier ministre d'Arménie a gagné les cœurs des membres de notre communauté notamment par son humanisme et sa sensibilité. Le dernier jour de sa visite en Suisse, nous avons réalisé cette interview avec elle.

La révolution de velours, dirigée par votre époux Nikol Pashinyan, a marqué un tournant historique pour les Arméniens du monde entier. On dit que derrière chaque grand homme il y a une femme. Dans le cas de M. Pashinyan, nous pouvons dire qu'il y a une femme exceptionnelle à ses côtés. Le 28 février 2018, avant de commencer sa fameuse marche, le Premier-ministre a écrit sur sa page Facebook qu'il avait discuté avec sa famille et celle-ci "était d'accord de l'envoyer de nouveau à la place de la Liberté". Comment avez-vous accepté la décision de votre époux de déplacer sa lutte politique depuis le Parlement vers la rue, sous la forme d'une marche, compte tenu notamment des épreuves que vous aviez traversées entre 2008 et 2011 en tant qu'épouse d'un prisonnier politique, mère de famille et journaliste d'opposition, ainsi que des dangers auxquels vous pourriez être exposés, vous, votre

époux et vos enfants, si jamais la révolution ne réussissait pas?

(Photo blognews.am)

Merci pour cette question pertinente. Elle exprime bien les pensées et émotions que j'ai éprouvées pendant cette période. Mais je tiens à faire quelques observations sur les différents éléments de votre question. J'ai entendu très souvent cet adage "derrière chaque grand homme il y a une femme" en nous prenant comme exemple, mais cela n'est pas vrai dans notre cas et je le dis sans aucune modestie. En réalité, mon rôle a été minime car mon mari aurait de toute façon fait ce qu'il a fait indépendamment de qui était sa femme. S'agissant de sa déclaration sur Facebook, elle a été mal comprise et a donné lieu à beaucoup de critiques car on a eu l'impression que mon mari avait consulté sa famille en premier. En fait, il ne nous a pas consultés mais nous a seulement présenté son projet à titre d'information. Ce n'était pas un débat pendant lequel nous pouvions approuver ou désapprouver le projet ou bien décider si cela valait le coup. Pour moi c'était une surprise, je n'étais pas prête, même si je savais que mon mari n'allait pas se résigner à accepter la situation (*Ndlr: l'élection de Serge Sargsyan au poste de Premier-ministre à l'issue de deux mandats présidentiels*) et je m'attendais toujours à ce qu'il entreprenne quelque chose. C'était dur, mais j'étais également consciente qu'il avait une mission importante à remplir pour notre pays, notre peuple, nous tous, nos enfants, mes enfants. C'était le genre de situation où l'on ne pense pas aux conséquences éventuelles, c'est-à-dire que l'on pense mais cela ne change rien, on est prêt à toutes les éventualités parce qu'on est conscient de l'importance de l'action. D'une part, j'étais angoissée en pensant que le scénario de 2008 pourrait se reproduire et que mon mari pourrait s'exposer à une longue peine d'emprisonnement. D'autre part, je savais que son action pourrait avoir une issue positive et cette confiance a facilité les choses. Indépendamment de ces pensées très variées, je tiens à ajouter qu'à aucun moment il ne m'est venu l'idée, même de loin, qu'il ne vaille peut-être pas la peine de faire quelque chose.

LA VISITE DE MME ANNA HAKOBYAN EN SUISSE INTERVIEW EXCLUSIVE

"J'étais sûre que le train était déjà parti et que les anciennes autorités ne pouvaient rien faire pour l'arrêter."

➤➤➤ *Pendant les jours de la révolution, on vous a vue à côté de votre époux. Comment avez-vous vécu cette période bouleversante tout en assumant vos responsabilités au sein de votre famille et à la rédaction du journal "Haykakan Jamanak"?*

C'était très dur pour les raisons que j'ai expliquées dans ma réponse précédente. Je me faisais constamment du souci pour ce qui pourrait arriver. J'étais inquiète quant à l'issue de la révolution, j'avais peur qu'elle échoue surtout que les gens s'étaient soulevés et avaient des attentes. Je craignais qu'ils soient déçus et frustrés, je craignais le recours à la force ... bref, nous avons vécu des jours difficiles. Le travail à la rédaction du journal n'a pas été interrompu grâce à des collaborateurs qui m'ont remplacée. Notre fils a participé activement à la marche et aux autres manifestations. Certains jours, mes filles cadettes m'ont accompagnée pendant la marche et je suis heureuse qu'elles gardent de beaux souvenirs, notamment des veillées autour d'un feu de camp et au son de la guitare. C'étaient des moments agréables. Contrairement à ce qu'on pourrait penser, l'arrestation de mon époux n'a pas été le moment le plus dur pour moi. En effet, dans les reportages faits le même jour, on me voit répondre aux journalistes avec le sourire car j'étais sûre que le train était déjà parti et que les anciennes autorités ne pouvaient rien faire pour l'arrêter. Je savais que mon époux allait vite retrouver la liberté. Par contre, l'épisode le plus dur pour moi a été l'escalade des barbelés de la rue Baghramyan (Ndlr: le 16 avril M. Pachinyan et quelques manifestants ont essayé d'escalader les barbelés devant le Parlement pour empêcher l'élection de Serge Sargsyan. Ils ont été repoussés par les forces de l'ordre et ont été blessés). A ce jour, je n'arrive pas à regarder les images de ces événements où l'on voit du sang et je pense que je ne les regarderai jamais.

A partir du 8 mai 2018, en tant qu'épouse du Premier ministre d'Arménie, vous vous êtes retrouvée sous les projecteurs des médias. Vos activités font l'objet de toutes sortes de commentaires. Qu'est ce qui a changé dans votre vie et dans la vie de vos enfants? Comment vous êtes-vous adaptée à votre nouveau rôle et à vos nouvelles activités?

En réalité, il n'y a pas eu de grands changements dans notre vie. Mais notre environnement a changé - je parle de notre logement et des contraintes techniques liées à nos déplacements qui peuvent être gênantes pour nous et pour nos enfants. Nous essayons de nous y habituer et notre appartement nous manque beaucoup. Pour le moment, nous ne nous sentons pas chez nous dans cette maison mais je pense qu'il est de mon devoir, en tant que mère de famille, de déployer des efforts pour créer une

ambiance de "chez nous" et j'espère que cela viendra. Quant aux commentaires, j'essaie de ne pas trop y prêter attention car je veux être en harmonie avec moi-même et me sentir responsable. Je suis la plus grande critique de tout ce que je fais. C'est-à-dire, j'essaie de faire en sorte que mes actes ne soient pas critiquables. Bien entendu, il n'est pas possible de plaire à tout le monde. Je pense qu'en tant qu'épouse du chef de l'Etat, il est de mon devoir d'effectuer les activités dont je me suis chargée et je les fais avec plaisir pour soutenir mon mari et, dans une certaine mesure, me rendre utile à notre pays.

(© Parik Simsar)

Votre image est incomparable avec celle des épouses des anciens présidents d'Arménie. Vous représentez la femme moderne qui allie avec succès vie de famille, vie professionnelle et dernièrement vie publique. La révolution de velours était également une révolution culturelle, une révolution de valeurs qui semble donner davantage de place aux femmes dans la vie publique. Comment pensez-vous contribuer à la promotion du rôle de la femme dans la société arménienne?

La révolution de velours a marqué un pas en avant dans cette direction. Dans le passé, le nombre des femmes dans les manifestations de protestation ne dépassait pas les 10%. Or, la présence des femmes a été beaucoup plus importante pendant la révolution de velours. Les jeunes femmes représentaient probablement 50% ou plus des personnes qui ont participé aux différentes opérations de désobéissance civile. Je tiens à signaler que, lors de ses interventions tant en Arménie que dans les tribunes internationales, mon époux souligne constamment l'importance du rôle des femmes dans la révolution. C'est un pas important à mon avis. Pour ma part, j'essaie d'apporter ma petite contribution pour faire évoluer l'attitude envers les femmes notamment à travers les activités que je mène en ma nouvelle qualité. Je pense que cela contient un message adressé aux femmes. J'aurais pu rester à la maison et me contenter de quelques actions symboliques, comme il était de coutume, mais je pense que je n'ai pas le droit de rester inactive si je peux me ➤➤➤

LE PHONÉTHON ANNUEL À PARIS

Cette année encore, le Comité suisse du Fonds Arménie a participé au Phonéthon annuel à Paris.

Nous avons le plaisir de vous informer du succès du Phonéthon 2018, nos bénévoles ayant récolté en 4 jours environ 23'000 CHF de promesses de dons, qui ont été faites par nos compatriotes et ami(e)s de toute la Suisse.

C'est grâce aux généreuses donations au cours des années 2017-2018 que le Comité suisse du Fonds Arménie a pu financer:

Le remplacement des fenêtres du 1er étage du lycée «OLYMPUS EDUCATIONAL COMPLEX - HIGH SCHOOL» dans le quartier Nork-Marash de Erevan, et,

Le forage d'un puit artésien et la construction d'un nouveau système d'irrigation à Artsakh, à savoir dans le village Hovsepavan de la région Askeran.

CETTE ANNÉE NOUS ENVISAGEONS DE RÉALISER UN DEUXIÈME PROJET DE FORAGE DE PUIT ARTÉSIEN.

Le président de la République d'Artsakh, Bako Sahakian, a souligné la nécessité de forer des puits artésiens à Artsakh. En effet, la création de systèmes d'irrigation modernes à Artsakh aura un impact indéniable sur le niveau de vie de la population avec la garantie de la sécurité alimentaire, le dévelop-

INTERVIEW EXCLUSIVE AVEC MME ANNA HAKOBYAN

>>> me rendre utile par ces activités. Il me semble que toutes les femmes, chacune selon ses moyens et compétences, peuvent prendre des initiatives pour se rendre utile à leurs familles, à leurs enfants, à leur communauté et au pays. La passivité dans ce sens n'a aucune excuse, aucune justification. Nous menons nos activités pour le bien-être de nos enfants, qui se sentiraient fiers davantage de leur mère si celle-ci avait des activités publiques et créait des valeurs en sus de ses tâches ménagères. Nous devons donner l'occasion à nos enfants et nos maris de se sentir fiers de nous et de respecter notre travail.

Nous vous remercions pour cet entretien et vous souhaitons beaucoup de succès dans vos activités en faveur de la nouvelle Arménie. ■

(Interview réalisée et traduite de l'arménien par Maral SIMSAR)

pement rapide du secteur agricole et la création d'emplois.

Nous remercions tout particulièrement nos chères donatrices et chers donateurs, qui chaque année apportent par leurs dons une contribution inlassable au développement économique et social de l'Arménie et de l'Artsakh. En effet, elles/ils donnent espoir non seulement au peuple arménien en Arménie et à Artsakh, mais aussi à toute l'équipe bénévole du Phonéthon.

Nous tenons à remercier également Le Fonds Arménien de France, pour l'organisation professionnelle et la mise en œuvre du Phonéthon annuel à Paris et pour l'excellente logistique mise à notre disposition sur place.

Au nom de l'équipe des bénévoles 2018,

Marianne et Levon Papazian, Never et Vasken Moutafian, Gregory Bedonoglu, Armen Chirinian, Sandrine Baghdassarian, Avedis Kizirian, Noubar Guedeikian

C'est du fond du cœur que nous vous souhaitons une merveilleuse année 2019 ! ■

Pour le Comité suisse du Fonds Arménie
Noubar GUEDELEKIAN
(Secrétaire)

La Gaîté depuis 1928

La Gaîté/Intercome SA
13, Rue de la Rôtisserie
1204 Genève
022 311 87 08
info@lagaite.ch
www.lagaite.ch

Articles de fêtes

Guirlandes, ballons & cotillons
Costumes & accessoires de déguisements
Farces & attrapes
Drapeaux

Նամակ երկրեն

«ԷՆ ՄԱՑԱԾ ԵՐԿՈՒՄ ԵՆ ԱՇԽԱՏՈՂՆԵՐ ԵՆ»

Բաֆֆի ՏՈՒՏԱԳԼԵԱԼ

Հայաստանի Անձնագրային և վիզաներու վարչութեան (ՕԿԻՐ) հետ շատ շփուած եմ, թէ՛ իմ ընտանիքի, թէ՛ ընկերներու և հարազատներու անձնագրերու և կեցութեան գործերով: Ըսեմ, որ տարուէ տարի բարելաւուած է քաղաքացիներուն տրուող ծառայութիւններուն որակը, պակասած է թղթաբանական քաջքուքը, թէև դեռ չենք հասած այսպէս ըսուած քաղաքակիրթ երկիրներու մակարդակին, ուր շատ խնդիրներ առցանց կամ հեռախօսով կը լուծուին:

Թէև բաւարարուած եմ ՕԿԻՐի ամէն տարի բարելաւող ծառայութիւններով, սակայն չեմ կրցած հասկնալ, թէ ի՞նչ գործ ունին այնտեղ մեծ թիւով պաշտօնէաներ, որոնք սիրուն շորեր հագած՝ տեղաւորուած են լաւ կահաւորուած մեծ աշխատասենեակի մը նոր գրասեղաններու ետին:

Քանի մը տարի առաջ էր, երբ դարձեալ ՕԿԻՐ գացել էի անձնագրային խնդիրներով: Նոյն պատկերն էր, բան չէր փոխուած: Երկու հոգի կը սպասարկէին քաղաքացիներուն, իսկ անդին, 8-9 հոգի զբաղած էին այլ, պէտք է ըսել, հաճելի «գործերով», մէկ հոգի՝ խնձոր կեղուելով, երկու հոգի՝ սուրճ խմելով և զրուցելով, մէկ հոգի՝ եղունգները ներկելով, միւսներն ալ՝ հեռախօսներու և համակարգիչներու վրայ ինչ որ բաներ ընելով: Մինչ ես լուռ կը սպասէի թղթաբանութեան աւարտին, ներս մտաւ հարեւանս (որուն Աշոտ պիտի կոչեմ), որ ՕԿԻՐի բարձրաստիճան պաշտօնէաներէն մէկն էր: Բարեւեցիկն ու մտերմիկ զրուցեցիկն աչքն ու ձախէս: «Գործդ որ պրծնի, արի մի բաժակ կոֆէ խմենք» ըսաւ, և թուղթերովս զբաղող պաշտօնէային հրահանգեց արագացնել գործերս:

Սուրճի հրաւերին «ոչ» չէի կրնար ըսել, մանաւանդ՝ «գործերս արագացնելու» հրահանգը այնպէս մը փոխանցած էր պաշտօնէային, որ պահ մը մտածեցի, թէ կեանքիս մինչեւ վերջ երախտապարտ պէտք է մնամ Աշոտին: Սուրճի ժամանակ հարցուցի, թէ ինչու՞ մեծ թիւով պաշտօնէաներ անգործ նստած են իրենց գրասեղաններուն ետին:

– Այ ախպեր, Էն խնձոր ուտողը տեսնու՞մ ես, փոխանարարի խնամու աղջկայ փեսու քոյրն ա, Էն միւսն էլ փոխաստիկանապետի հարազատն ա, Էն եղունգ ներկողը չգիտեմ ո՞վ ա, բայց վերելից ասել են պէտք է մնայ: Էն հեռախօսով խաղացողն էլ նախարարի անվտանգութեան պետի քրոջ չգիտեմ ինչն ա, միւսներն էլ՝ էլի՛ սրա նրա հարազատներ ու բարեկամներ: Իսկ էդ երկուսն էլ՝ աշխատողներ են, պատասխանեց Աշոտ:

– Հասկցայ, ուրեմն «հարազատների նախարարութիւն» կոչէիք, պրծնէիք, ըսի կատակով:

– Ինչ անենք, ըտենցա... ըսաւ Աշոտ, իսկ ես շնորհակալութիւն յայտնելով սուրճի հիւրասիրութեան համար, մնաք բարով ըսի և վերադարձայ տուն:

Յիշեցի, որ նմանօրինակ երեւոյթի հանդիպել էի նաեւ կառավարական այլ գրասենեակներու մէջ, ուր

պաշտօնէաներուն թիւը անլի շատ է, քան սպասարկութեան եկած քաղաքացիներուն: Յիշեցի նաեւ հայրենադարձ ընկերոջս՝ Շահէնի պատմութիւնը: Սօս երկու տարի առաջ, Շահէնը պետական կարեւոր պաշտօն մը ստանձնած էր, այն նախապայմանով, որ պիտի կարենայ ուժեղ աշխատակազմ ունենալ, ի պահանջեալ հարկին հեռացնելով անպէտքները և բերելով նորերը: Վերջաւորութեան, ինքն էր որ հեռացաւ պաշտօնէն և իր տեղը բերին նոր մը, որ ընդհանրապէս չէր հետաքրքրուած աշխատակազմի թարմացումով...

(© Pandukht)

Այս օրերուն շատ կը խօսուի optimization-ի մասին: Այս բառին հայերէնը բառարաններուն մէջ չեմ գտած: Նոյնիսկ ամենազօր դիմատետրին դիմեցի և ընկերներու հարցուցի *օպտիմալացման* հայերէնը, բայց դարձեալ խելքը գլուխը պատասխան մը չստացայ: Եթէ փորձենք բացատրել՝ *օպտիմալացում* կառոյցի մը, հիմնարկի մը, կամ հաստատութեան մը աշխատանքներու արդիւնաւէտութեան բարձրացումն է՝ կառուցային փոփոխութիւններով և ծախսատար, անելորդ մարդուժի կրճատումներով:

Ըստ երեւոյթին մեր՝ հայերու կենցաղին և ընդհանրապէս մշակոյթին մէջ *օպտիմալացում* ըսուած բանը չկայ, այդ պատճառով մեր լեզուամտածողութեան ու բնականաբար՝ բառարաններուն մէջ չկայ այս բառը, այս հասկացութիւնը: Երեկոյ մը, հերթական սուրճի հանդիպումներէն մէկուն ընթացքին, երբ այս մտածումներս յայտնեցի ընկերներու, տարիներէ ի վեր գլխաւոր հաշուապահի պաշտօն ունեցող Արմէնը խնդալով ըսաւ.

– Բա տեսնու՞մ ես... հիմի ո՞նց կարելի ա *օպտիմալացում* անել, երբ էդ գաղափարը նոյնիսկ մեր լեզուամտածողութիւնում տեղ չի գտել: Մեր մօտ սաղ քաւոր-սանիկ-ախպեր-խնամի-բարեկամով ա աշխատում ամէն ինչ: Հիմա սրանց ո՞նց հասկացնենք, որ ա՛յ ախպեր, սա կառավարութիւն ա, սա նախարարութիւն ա, էստեղ ձեր սեփական այգին չի, գնացէ՛ք այլ գործ ման եկէ՛ք ձեր համար...

– Հիմա այսքան մարդ որ գործէն հանեն, ի՞նչ պիտի ըլլայ իրենց վիճակը, ու՞ր պիտի երթան, Ի՞նչ պիտի աշխատին: Կարելի չէ, ճիշդ չէ մէկ անգամէն հազարաւոր մարդոց անգործ դարձնել, ըսաւ >>>

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԱՅՎԱԶՈՎՍԿԻ

Ռուսաստանում բացուելու է Յովհաննես Այվազովսկու շարժական ցուցահանդեսը: Հանրայայտ նկարչի անուան պատկերասրահի հաւաքածուն կը թուայնացուի

Ռուսաստանի ողջ տարածքում կազմակերպուելու է հայագի աշխարհահռչակ ծովանկարիչ Յովհաննես Այվազովսկու գործերի շարժական ցուցահանդեսը, ներկայացուելու են Թեոդոսիայում նրա անուան պատկերասրահում գտնուող աշխատանքները: ՏԱՍՍ-ի հաղորդմամբ, այս մասին յայտնել է ՌԴ մշակոյթի փոխնախարար Ալլա Մանիլովան: «Ցուցահանդեսը կ'անցկացուի 2019 թուականին», -ասել է նա:

Ղրիմի Հանրապետության մշակոյթի նախարար Արինա Նովոսելսկայան լրագրողներին յայտնել է, որ Ղրիմում Թեոդոսիա քաղաքում, Յովհաննես Այվազովսկու անուան պատկերասրահի հաւաքածուն կը թուայնացուի, սակայն յստակ ժամկետներ դեռ չկան: «Հավաքածուն դեռ չի թուայնացուել, բայց ծրագրերում է», - ասել է նա:

Նշուել է, որ Թեոդոսիայի թանգարանը վերափոխուելու է՝ նրա հիմքի վրա յայտնուելու է թանգարանային թաղամաս: Բացումը նախատեսուում է 2022 թուականին:

Հանրայայտ ծովանկարիչ Յովհաննես Այվազովսկու կողմից ստեղծուած պատկերասրահը Ռուսաստանի հնագոյն թանգարաններից մէկն է: Այնտեղ պահուում է ծովանկարիչի ամենամեծ հաւաքածուն՝ 416 աշխատանք, այդ թւում «9-րդ ալիք» հանրայայտ կտաւը:

Պատկերասրահը գտնուում է այն տանը, որը կառուցել է Այվազովսկին 1848 թուականին: Աւելի ուշ նկարիչը դրան աւելացրել է մեծ ցուցասրահ: Այժմ պատկերասրահի կազմում 6 շինութիւն է՝ երեք հիմնական և երեք օժանդակ:

Յովհաննես Այվազովսկին ծնուել է 1817 թուականին Ղրիմում՝ Թեոդոսիա քաղաքում, աղքատ հայ ընտանիքում: Իր ընտանիքի ազգանունն Այվազեան էր: Թեոդոսիայի հայկական եկեղեցու ծննդեան և մկրտութեան մատենաւում Այվազովսկու ծնունդը գրանցուած է՝ Գեորգ Այվազեանի որդի Յովհաննես: Նկարչի նկարներից մի քանիսը կրում են այս ստորագրութիւնը՝ «Յովհաննես Այվազեան»: Այվազովսկու նախնիները Գալիցիայի հայերից էին, ովքեր XVII-րդ դարում Գալիցիա էին գաղթել Արևմտեան Հայաստանից: Նրա՝ որպէս նկարչի տաղանդը, իր համար ճանապարհ է բացել դէպի Սիմֆերոպոլ քա-

«Է՛Ղ ՄՆԱՑԱԾ ԵՐԿՈՒՄ ԷԼ ԱՇԽԱՏՈՂՆԵՐ ԵՆ»

»»» Նոր Տարուան առիթով Դուպայէն Երեւան եկած մեր ընկերներէն՝ Վագգէնը:

– Այ մարդ, հիմի ի՞նչ անենք... մարդիկ որ ոչ մի լուրջ բան չեն անում՝ պահե՞նք պետալուծէի վրայ: Հարց տուէ՛լ էք, ինչի՞ են բերել դէնց ուռճացրել պետական գրասենեակները, էղ ու՛մ անգործութեան խնդիրներն են լուծել, ժողովրդի՞ թէ իրենց հարազատների... Ես չեմ խօսում նրանց մասին, ովքեր լուրջ պետպաշտօնեայ են: Նրանք հաստատ պետք է տեղաւորուեն պետական այլ աշխատանքի: Խօսքս էն քո ասած խնձոր ուտողների եւ եղունգ ներկողների մասին ա, բարկացած պատասխանեց հաշուապահ Արմէնը, որուն համար գումարներու ճիշդ տնօրինումը, բնականաբար, առաջնահերթութիւն էր:

Յառաջիկայ ամիսներուն շատ պիտի լսենք *օպտիմալացում*, գործազրկութիւն, անպետք ու պիտանի աշխատողներու մասին: Բնականաբար, նորօրեայ ընդդիմադիրները վիվուբ պիտի փրցնեն, որ իշխանութիւնները անգործ կը դարձնեն հազարաւոր քաղաքացիներու, իսկ իշխանութիւններն ալ պիտի պատասխանեն Սերժ Սարգսեանի յայտնի խօսքերով՝ այսքան մարդ բերած նախարարութիւնները լեցուցած եք, «որ ի՞նչ անեք»:

Ամէն պարագայի, *օպտիմալացումը*, բոլորն ալ կը գիտակցին արդէն, լուրջ պահանջ է այս օրերուն: Իսկ թէ ի՞նչ եւ ինչպէ՞ս պետք է ընել, որ բարեփոխումները ըլլան նուազագոյն ցնցումներով՝ բոլոր նախարարութիւններու եւ պետհաստատութիւններու աշխատանքներուն առաւելագոյն արդիւնաւետութեան համար, արդէն սա քննարկման առանձին նիւթ է: Այս մասին դեռ առիթ կ'ունենանք անդրադառնալու: ■

Ր. Տ.
Գրեցէ՛ք ինձի:
rafoud@aol.com

դաքի գիմնագիա, իսկ յետագայում՝ դէպի Սանկտ Պետերբուրգի գեղարուեստի ակադեմիա, որը Յովհաննես Այվազովսկին աւարտեց ոսկէ մեդալով: Ստեղծել է 6000-ից աւելի կտաւ, հիմնականում ծովանկարներ: Նա չի անտեսել նաև հայրենի բնաշխարհը, հայկական թեմատիկան: Աշխատել է շատ արագ, տեսողական վիթխարի յիշողութեամբ: Իր յաջողակ ստեղծագործական գործունեութեան ընթացքում վաստակած զգալի գումարներով Այվազովսկին բացել է արուեստի դպրոց և պատկերասրահ իր հարազատ Թեոդոսիա քաղաքում: Յ.Այվազովսկին վախճանուել է 1900 թուականին: Այվազովսկին թաղուած է Թեոդոսիայում՝ հայոց միջնադարեան Սուրբ Սարգիս եկեղեցու բակում: 1903 թ. նկարչի այրին մարմարէ շիրմաքար է տեղադրել, որը իտալացի քանդակագործ Լ.Բիոչոլիի աշխատանքն է: Շիրմաքարին զրաքար փորագրուած են պատմահայր Մովսէս Խորենացու խօսքերը. «Մահկանացու ծնեալ անմահ գիւրն» : ■

TOURISME RURAL ET SOLIDAIRE - VECTEUR DE DÉVELOPPEMENT HARMONIEUX DU TERRITOIRE

Astrig MARANDJIAN

Miassine et ses partenaires suisses ont organisé en octobre 2018 «Les rencontres solidaires arméno-suisses pour un développement harmonieux de l'Arménie». Pendant cinq jours les représentants de *Tourism for help*, de *Green Jobs and Sustainable Development*, de l'*Organisation Internationale du Travail* et de *Miassine* en compagnie du maire du Grand Saconnex ont sillonné les régions d'Arménie (Kotayk, Tavoush, Gegharkounik, Aragatsotn) afin de dialoguer avec les acteurs locaux et d'identifier collectivement les opportunités de développement du tourisme rural. Cette dynamique participative s'est conclue par une conférence de restitution organisée par *Miassine* au sein des Nations Unies, en partenariat avec le PNUD, l'OIT, l'Ambassade de Suisse en Arménie et le ministère de l'Aménagement territorial d'Arménie, en présence de plus de 120 personnes, experts en tourisme, fonctionnaires, jeunes entrepreneurs, bailleurs de fonds, banques coopératives.

Ce fut la **Deuxième Conférence annuelle sur l'Économie Sociale et Solidaire** que *Miassine* organisait en Arménie.

"Pour ce peuple ouvert, chaleureux, aimant leur pays. Pour la jeunesse, vivante, qui se projette facilement vers un bel avenir et pour les villageois qui ont un réel esprit d'entreprendre", c'est par ces mots que Bertrand Favre, maire du Grand Saconnex, a fait un toast pour l'hospitalité du peuple arménien à Kalavan, village reculé dans la région de Gegharkounik, perché à près de 2000 m. Atablées autour de lui, 35 personnes (maximum que le village pouvait accueillir dans ses chambres d'hôtes) composée d'experts arméniens et suisses en développement local et de jeunes arméniens francophones désireux de s'investir professionnellement dans le secteur du tourisme rural.

Organisées en marge du XVIIe Sommet de la Francophonie, ces rencontres solidaires visaient à sensibiliser le public francophone, notamment suisse, sur le potentiel du tourisme rural en Arménie. Le constat de départ était simple et évident: la réalité d'un développement territorial déséquilibré entre Erevan et les régions et le potentiel du tourisme rural, qui peut être vecteur du développement économique local.

Pendant 5 jours, le bus aux couleurs suisses et arméniennes - une véritable *Clinique itinérante d'évaluation* - est parti à la rencontre des populations locales dans leurs milieux naturels.

Si Dilijan s'est présenté comme un pôle d'attraction touristique réussi, notamment grâce à des investissements publics et privés considérables, les villages de la région de Gegharkounik dans leur ensemble ont montré le vrai visage de l'Arménie rurale. Pas de route, des maisons avec beaucoup de potentiel mais en piteux état, des taux de crédits trop élevés et un sentiment d'abandon de la population vis-à-vis des décideurs politiques.

Et pourtant on l'a ressenti à chaque rencontre, le paysan est attaché à son sol, à son eau, même s'il ne l'a pas en permanence dans son foyer, et il est prêt à s'investir pour ne pas avoir à quitter son village. C'est là où le développement du tourisme rural peut être une solution en offrant de nouvelles possibilités de développement local.

C'est ce que nous enseigne la crise de l'agriculture en Europe dans les années 1970 qui a poussé les décideurs à la recherche de solutions pour le développement rural: Une des mesures adoptées pour contrer cette crise a été la diversification des activités de l'économie rurale, notamment le développement du tourisme rural. En Suisse, la réussite de ces transformations résulte essentiellement du soutien des politiques publiques et de la mobilisation des acteurs locaux.

En Arménie, jusqu'à maintenant, les initiatives associatives se sont substituées à l'État pour améliorer les conditions de vie en milieu rural. La dynamique de changement politique actuelle offre désormais des perspectives de partenariat avec l'État et les autorités régionales pour le développement local. La finalité de ces efforts doit être de créer de nouveaux emplois, nouveau aussi dans le sens des métiers (guide de montagnes, gérant des B&B, agriculteurs bio...), d'améliorer les infrastructures et d'augmenter ainsi les revenus de la population rurale et de revitaliser la campagne.

TOURISME RURAL ET SOLIDAIRE - VECTEUR DE DÉVELOPPEMENT HARMONIEUX DU TERRITOIRE

»»» L'avantage de l'activité touristique pour les villageois qui ont des moyens limités consiste avant tout dans les faibles besoins en investissement et le rendement rapide par rapport aux activités agricoles traditionnelles ce qui est très important pour les revenus.

L'écologie dans toutes ses formes et la mise en valeur des ressources naturelles et artisanales ont été au centre de l'attention de l'équipe des experts. La promotion du tourisme rural est très étroitement liée avec le concept d'emplois verts et de l'économie verte. Plus de 15 maisons étaient dotés de panneaux solaires. Arthur, apiculteur biologique, exportait sa production vers Erevan, tandis qu'une éco maison scientifique hors paire était en train d'être construite à Kalavan. Un agriculteur de Martouni nous a fait visiter son verger à 2000m d'altitude illustrant tout le potentiel d'activités d'agrotourisme qui ne demandent qu'à être soutenues.

Une autre piste prometteuse sont les activités de sports d'hiver compte tenu de la durée d'enneigement en Arménie non seulement pour les touristes étrangers qui cherchent de nouvelles destinations pour skier mais aussi et surtout pour la population locale, afin de susciter chez les jeunes l'envie de pratiquer les sports d'hiver.

Pour que les opérateurs économiques suisses s'intéressent aux opportunités touristiques en Arménie il est important de créer des programmes de promotion et d'information à travers la coopération décentralisée. En 2019 *Miassine* continuera à déployer ses efforts de mobilisation de ressources au profit de la promotion du développement rural dans l'esprit d'Économie Sociale et Solidaire. Invitée au Salon du Climat à Lausanne en février 2019, *Miassine* saisira l'occasion pour inviter des partenaires potentiels à s'impliquer dans le développement local en Arménie. ■

Astrig MARANDJIAN, fondatrice de *Miassine*

Créée en 2009 en Arménie, la Fondation *Miassine* (www.miassine.org), qui signifie «Ensemble» en arménien, œuvre pour le développement humain du peuple arménien. Elle vise à créer des ponts entre les acteurs socio-économiques afin d'apporter des changements pour un monde meilleur. Son action est basée sur la forte conviction de la nécessité de construire des projets fédérateurs qui valorisent l'entraide et l'échange pour atteindre les objectifs communs avec impact. *Miassine* a été pionnier en 2009 en lançant une vaste campagne de sensibilisation et d'identification du potentiel du tourisme rural et en créant la première plateforme des gîtes ruraux d'Arménie.

PROJETS 2019 DE L'ONG ART FOR THE WORLD GENÈVE - GYUMRI 2019

Depuis le Lion d'Or au Pavillon d'Arménie à la Biennale de Venise en 2015 et la première édition de Standart - Triennale d'Arménie en 2017 à Erevan, Gyumri, Kapan et Sevan, l'ONG genevoise ART for The World, dirigée par Adelina Cübery von Fürstenberg, poursuit en 2019 ses activités culturelles avec l'Arménie en proposant le programme suivant:

A **Genève**, fin janvier et début février:

- à **artgeneve**, au Palexpo, dans la section des stands institutionnels, Art for The World présente une série de photos de **Aleksey Manukyan** vivant et travaillant à Gyumri. Ouvert du 31 janvier au 3 février de 12 à 20h.

- une exposition de **Les Anges du Monde**, de l'artiste suisse **Peter Wüthrich** dont un mur entier dédié aux photographies inédites de **Les Anges d'Arménie**, à la **Fondation Paulo Coelho** et **Christina Oiticica**, chemin de Velours 26, Genève/Conches. Vernissage le jeudi 7 février de 18h30 à 21h. Exposition ouvert du 7 février au 10 mars, de jeudi à dimanche du 15 à 19h, avec le soutien de la Loterie Romande et de la Fondation Philipossian et Pilossian, Genève.

A **Gyumri**, au printemps et été prochain, avec le soutien de l'Ambassade suisse en Arménie et de la Fondation Philipossian et Pilossian, Genève:

- un festival de films dédiés aux documentaires du cinéaste Nigol Bezjian (Syrie-Liban) dont *Milk*, *Carnation and a Godly song* sur Daniel Varoujan, *I Left My Shoes in Istanbul*, sur les Arméniens d'Istanbul, *Temple of Light*, l'histoire de l'Institut Melkonian à Chypre, suivi d'un masterclass de 3 jours, en collaboration avec Villa Kars et le Consulat italien de Gyumri.

- une exposition de **Les Anges d'Arménie**, de **Peter Wüthrich** au **Musée des Sœurs Aslamazyan**.

- les ateliers de céramique de Villa Kars seront utilisés par 4 artistes invités arméniens et internationaux qui vont ensuite exposer leurs créations au **Musée Merkourou**. ■

ԴԵՄՔ

Նորայր ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Մեր բառերուն ամենն սիրունատեսը

Դեմքը ծանօթ էր տեղէ մը: Արտայայտութի՞ւնն անոր - հեղ մը զուարթաղէմ, հեղ մը՝ տխրաղէմ, բայց միշտ հարագատ եւ անմիջական: Քանի՛ քանի անգամներ դէմ դիմաց նստեր ենք անոր հետ եւ ունեցեր ենք ջերմ գրոյցներ: Դիմաստուներն անոր՝ համաչափ եւ սիրունատես: Չայն կոչեր են լուսաղէմ, երբեմն այ՛ մանկաղէմ, քանզի բարի է եւ անմեղ: Դիտել զայն ու երագել՝ քաղցր է: Շատեր սիրահարուեր են անոր եւ երգեր յօրիներ, շատ սիրտեր կարօտ մնացեր են անոր անոյշ տեսոյն եւ այրեր են անոր համար... Յարգելի ընթերցող, այսօր պիտի նստիմք հայոց անցեալի պաշտելի դէմքերուն առջեւ ու պիտի գրուցենք «դեմք» բառի մասին:

Հայաստանեան աշակերտական պտոյտին նախավերջին օրն է: Անցած տասնչորս օրերուն, թանգարաններու մէջ եւ յուշարձաններու մօտ հանդիպեր էինք հայ ժողովուրդի երեւելի դէմքերուն- Կոմիտասին, Թումանեանին, Չարենցին, Մաշտոցին, Տէրեանին... Չրուցեր էինք անոնց հետ, արտասաներ ու երգեր էինք անոնց համար: Իսկ այսօր, ուզեր ենք բոլորին հրաժեշտ տալ: Լաւագոյն տեղը Գաֆէսճեան արուեստի կեդրոնն է, ուր կայ Գրիգոր Խանճեանի հսկայական եռամաս որմանկարը, որուն մաս կը կազմէ «Վերածնունւած Հայաստան»-ը՝ հայոց պատմութեան երկու տասնեակ լուսաւոր դէմքերու խմբանկարը:

Ցուցարահին առջեւ մեզ կը դիմաւորէ ժպտաղէմ արուեստաբան Աստղիկը: Երբ ան կը սկսի խօսիլ, հոն ներկայացուած անձերը ծանօթացնել, կը քօղազերծուի նաեւ «դեմք» բառին պատմութիւնը:

Հին է բառս ու չենք գիտեր, թէ առաջին անգամ ե՛րբ ցոյց տուեր է իր երեսը: Ստուգաբաններ զայն կը համեմատեն հարեւան լեզուներու նոյնիմաստ բառերուն հետ. Միջին Պարսկերէն «դէմ», պարսկերէն «դիմ», անեստերէն «դատման»- բոլորին մէջ կը նշանակէ «նայուածք, երես, տեսք»: Եղիշէ պատմիչը երբ գրի կ'առնէր Վարդանանց պատերազմը, քրիստոնեայի դիմագիծը նկարագրելու համար դիմեր է «դեմք» բառին - թարգմանաբար այսպէս. «Չի սարսափիր սառնամանիքէն, տապէն, տանջանքէն, սպառնալիքէն, բայց զուարթագին դէմքով վեր կը նայի Քրիստոսին»: Եղիշէ պատմիչէն շատ առաջ, Ն.Ք. 2-րդ դարուն բառը դարձեր էր նախարարական ընտանիքի անուն՝ Դիմաքսեան: Մովսէս Խորենացին կը պատմէ, թէ Արտաշէս Ա. թագաւորի դայեակորդի Գիսակը փրկեր է արքային, սակայն դէմքը կիսուեր է սուրով: Անոր տոհմը ստացեր է նախարարական ընտանիքի աստիճան եւ «Դիմաքսեան» կոչումը:

Աստղիկը կը մատնանշէ նկարին վերի մասը ու կը սկսի ներկայացնել հայկական քնարերգութեան երեւելի դէմքերը. Իսահակեանը, Թումանեանը, Շիրազը... Ան պիտի խօսի նաեւ Թումանեանի կիսաւարտ ձեռքի մասին:

«Դեմք» բառը նախանձելի հարստութիւն ունի: Գրաբար հայերէնը ունեցեր է քսանէ ւաւելի արտայայտութիւն, ինչպէս՝ «դէմ յանդիման», «դէմ առ դէմ», «դէմ դնել», «մեռելատիպ դէմք», «այլանդակեալ դէմք»: 70-ի չափ են այն բառերը, որոնք «դէմք»ով կը սկսին եւ 160-ի չափ են անոնք, որոնք «դէմք»ով կը վերջանան: Այդ հաւաքածոն, բնական է, որ ունենար պատկերալից ածականներ: Ուստի, ունեցեր ենք տժգունաղէմ, դեղնաղէմ եւ դալկաղէմ հիւանդներ, թախծաղէմ եւ տխրաղէմ բանաստեղծներ: Հանդուրժեր ենք երկը դիմի, անասնաղէմ, դիմազուրկ, դիմածածուկ, դիւաղէմ եւ կեղծաղէմ մարդոց: Բարեբախտաբար աշխարհի վրայ եղեր են բարեղէմ, սիրունաղէմ, գեղաղէմ, արեւաղէմ, անուշաղէմ, գեղեցկաղէմ, քաղցրաղէմ եւ չքնաղաղէմ անձեր:

Որմանկարին աջ կողմը, նկատել կու տայ Աստղիկը, շինարար դէմքեր են - Թորամանեանն ու Թամանեանը, իսկ ձախ անկիւնը՝ երաժիշտներ Խաչատուրեանն ու Սպենդիարեանը:

Մատթոս Չարիֆեան <<<

Պետրոս Դուրեան >>>

«Դեմք» բառը մեր բանաստեղծներու համար եղաւ պաշտելի: Անոր ուրուագիծին մէջ հայ քնարերգակը սիրեց տեսնել գեղուհի մը, շատ անգամ՝ անոր կարօտը: Արտաշէս Յարութիւնեանը գրեց. «Դեմքեղ շքեղ ու փարթամ... դիմաստուեր մը տարտամ»: Տէրեանը անոր ձայնակցեցաւ. «Կրծքիս դիր դէմքը քո տխրադալուկ», «Սօր պէս քեզաբար մօտեցիր դէմքիս»: Ունեցանք բանաստեղծներ, որոնք կեանքի դաժան դէմքը տեսան երիտասարդ տարիքին: Մէկը Մատթոս Չարիֆեանն էր.

Աղօթէ՛, քոյր թախծաղէմ,
Նայէ որքա՛ն գունատ եմ:

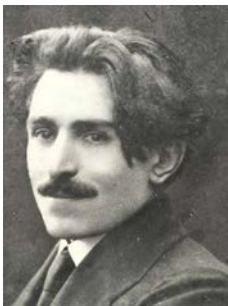
Իսկ Պետրոս Դուրեանը «դէմք»ով նկարագրեց ինքզինք՝ «Մոմ մը վտիտ ու մահաղէմ», «Լճակի մը պէս ես մեռած, դալկահար դէմք ու հայեցուած»: Դուրեանին կը պատկանին նաեւ «լուսին դէմք կոյս» եւ «դէմքին վարսի հոյը ծածկած հարս» գրական պատկերները: Իսկ Չարենցը, որուն տան մէջ արտասաներ էինք երեք բանաստեղծութիւն, գիտեր, թէ մահուան օրը կը դառնայ լուսին. Բոլորի սրտում կը կանգնի յանկարծ Անհաղորդ, ինչպէս հեռաւոր լուսին, Իմ դէմքը՝ արդէն յալիտեան հանգած:

ԴԵՄՔ

»»» Ինչպե՞ս ցիշել «դիմառնություն»ը, գրական ընտիր ոճ, ուր անշունչ առարկան կը մարդանայ ու կը խօսի ընթերցողի հետ: Մեր գրական ժառանգության ակնյայտ դիմառնություններն է Ներսես Շնորհալիի «Ողբ Եդեսիոյ» վիպերգությունը, ուր պատկերուած է 1144 թուականին հայաշատ այդ քաղաքի գրաւումն ու աներումը: Բանաստեղծության մէջ Եդեսիան որդեկորոյս սգաւոր այրի է ու կ'ողբայ. «Քանզի նստիս որբ եւ այրի, տխուր դիմօք»: Նոյն ստեղծագործութեան մէջ օտարադէմ ասպատակողներ գերի կ'առնեն այն հայուհիները, որոնք «գեղեցիկ դիմօքն էին»:

Վահան Տիրեան <<<

Եղիշ Զարեց >>>

Բառս, որպէսզի երեսը բարձր պահէ, յարեցաւ գեղարուեստին ու մեզի տուաւ երկու նոր բառ. դիմանկար եւ դիմաքանդակ: Ան նաեւ դարձաւ գիրքի անուն - «Սրբազան Յայկազունք կամ դէմքեր ազգային-սրբազան պատմութեան», «Ստուերք հին դէմքերու», «Դիմաստուերներ»: «Դէմք» բառով լոյս տեսած ամենայայտնի գիրքերն մէկը Արշակ Զոպանեանի մանրագինն ուսումնասիրութիւնն է՝ «Դէմքեր: Գ. Նարեկացի - Միսիթար (Սեբաստացի) - Աբովեան - Ալիշան - Այտնեան - Խրիմեան Յայրիկ - Կոմիտաս Վարդապետ - Թ. Թրգեան - Գ. Սունդուկեանց»: Իսկ օր մը Պոլսոյ մէջ յայտնուեցաւ երգիծաբան մը, որ ազգային ջոջերը դիմակազուրկ կրնար ընել: Այն ժամանակ ժպտաց հայ ընթերցողին դէմքը: Յակոբ Պարոնեանն էր ան. «... Տիգրան Իւսուֆեան- Այս երեսփոխանը Միջագիւղ ծնած է 1835-ին՝ եթէ դէմքին նախ, 1854-ին: Կարապետ Ութուճեան - Ծնած ժամանակն այնչափ խոժոռադէմ էր, որ դայեակը վախենալով ինքզինքը սենեակէն դուրս նետեց: Այս մարդուն դէմքը սրտին հետ հակասութեան մէջ է: Շիշմանեան էֆէնտի - Այնպիսի դէմք մը ունի, որ կարծես փռնզտայ կ'ուզէ եւ չկրնար: Օրհորդ Գարագաշեան- Եթէ դերասանական կեանքին մէջ պակասութիւն մը ունի՝ ան այ սա է, որ տեսարան ելած ժամանակը միշտ այնպիսի դէմքով մը կ'ելնէ, որ կարծես թէ հոգաբարձու մ'է, որ վարժարան կը մտնէ»:

Աստղիկը կը սկսի նկարի կեդրոնական դէմքը ներկայացնել՝ մայրացած հայուհին. «Երեխնէք, որմանկարում Յայաստանի վերածնման գաղափարն է արտայայտուած, նորածինը գրկին կնոջ ֆիզուրով: Նա գեղադէմ է եւ բարեդէմ: Դիմագծից գիտենք, թէ նա զթասիրտ է եւ բարեխօս»:

«Դէմք»- միավանկ մը, որ երկու հազարամեակ նկարագծեց հայու մարդկային գիծերը եւ հոգեվիճակները: Մաղթենք, որ ան յաւերժ ժպտայ ու մնայ սիրու- նատես:■

Ն.Տ. (ԱԿՕՍ)

ՄԵՐԳԷՅ ՓԱՐԱՋԱՆՈՎԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԿԾ ՑՈՒՑԱՅԱՆՆԵՍ ԻՍԹԱՆՊՈՒԼԻ ՄԷՋ

Աշխարհահռչակ հայ բեմադրիչ եւ արուեստագետ Մերգէյ Փարաջանովի ստեղծագործութիւնները, տարատեսակ իրերէ պատրաստուած կերպարուեստի նմուշները առաջին անգամ ըլլալով ցուցադրութեան ներկայացուած են Իսթանպուլի մէջ՝ Բերայի թանգարան:

Ըստ Ermenihaber.am-ի՝ «Փարաջանով, Սարգիսի հետ» խորագիրով ցուցահանդէսը պիտի գործէ 2018 Դեկտեմբեր 13-էն մինչեւ 2019 Մարտ 17:

Ցուցահանդէսին անդրադարձած է թրքական birgun.net լրատուական կայքը՝ նշելով, որ այս ցուցահանդէսը «Պոթիկ շարժանկարի մեծագոյն վարպետներն մէկը հանդիսացող արուեստագետի արտառոց երեսակայական աշխարհը կ'արտացոլացնէ»:

Ցուցահանդէսը իրականութիւն դարձած է Իսթանպուլի Բերայի թանգարանի եւ Երեւանի Մերգէյ Փարաջանովի թանգարանի համագործակցութեան շնորհիւ: Անկիւա նուիրուած է Մեծ վարպետի ծննդեան 95-ամեակին:

Փարաջանովի թանգարանի տնօրէն Չաւէն Սարգսեանի համակարգումով կազմակերպուած ցուցահանդէսին ներկայացուած են արուեստագետի տարաբնոյթ ստեղծագործութիւնները՝ նկարներ, կոլաժներ, զարդանախշեր, ֆիլմերու դրուագներու էսքիզներ, բեմական հագուստի նմուշներ, խճանկարներ, լուսանկարներ եւ այլն:

Փարաջանովի հաւաքածուն ներկայացուած է աշխարհի 30-է ավելի քաղաքներու մէջ, սակայն Իսթանպուլի մէջ կազմակերպուած ցուցահանդէսը՝ կազմակերպիչներուն խօսքով՝ ամենամեծն է:

Մասնաւորապէս Չաւէն Սարգսեան ցուցահանդէսին առնչութեամբ ըսած է,- «Իսթանպուլի մէջ իրականացուող այս ցուցահանդէսը Փարաջանովի թանգարանի պատերէն դուրս կազմակերպուած ամենամեծ ցուցահանդէսն է: 1989-ին մեծ արուեստագետի այցելած քաղաքին մէջ, որմով հմայուած է Փարաջանովը, ուզեցինք հնարաւորինս հարուստ բովանդակութեամբ ցուցահանդէս ներկայացնել: Յոյսով ենք, որ այս ցուցահանդէսը պիտի ջերմացնէ մարդոց սրտերը եւ պիտի նպաստէ մեր ժողովուրդներու մերձեցման»:■

LA VILLE DE JERMUK DÉCLARÉE ZONE ÉCOLOGIQUE AVEC INTERDICTION D'Y EXPLOITER DES MINES DE MÉTAUX

Le 18 décembre 2018, le Conseil communal de Jermuk a adopté une résolution déclarant la ville thermale zone écologique et interdisant l'exploitation de mines de métaux dans la commune.

Cette résolution est intervenue suite à une pétition signée par 3000 habitants de Jermuk, adressée au gouvernement d'Arménie ainsi qu'au Conseil communal et au maire de Jermuk. Les signataires de la pétition présentaient leur vision économique sur le développement de leur région et demandaient l'interdiction de toute extraction de métaux et le développement d'une économie verte et respectueuse de l'environnement.

(© Iragir.am)

Les signataires de la pétition soulignaient notamment: «En approuvant le projet d'extraction d'or à Amulsar, les gouvernements précédents ont violé notre droit de participer au processus de prise de décisions. Jusqu'en 2016, Jermuk n'était pas reconnue comme une localité affectée par le projet Amulsar. Après 2016, lorsque Jermuk fut finalement reconnue en tant que telle, aucun débat public n'a eu lieu à Jermuk. La société Lydian (*Ndlr: la société qui exploite la mine*) et les anciens gouvernements arméniens nous ont ignorés. Ils ont essayé de nous induire en erreur ou de nous intimider. Nous demandons au nouveau gouvernement de respecter la volonté du peuple».

Le gouvernement arménien n'a pas encore répondu à ces demandes.

Rappelons que les habitants de Jermuk et des environs bloquent les routes menant au site minier depuis plus de 6 mois et exigent l'arrêt de toute activité liée à l'exploitation minière à Amulsar en raison des risques incontrôlables de contamination des sources d'eau et des terres agricoles de la région. Les volontaires de la région se relaient pour assurer la surveillance des lieux et empêcher les employés de cette société d'accéder au site. Un nombre de personnes publiques telles que Serj Tankian, Hasmik Papyan, Vardan Petrosyan, Vahé Berberian ou encore Arto Tunçboyacıyan ont exprimé leur soutien aux activistes et à leur combat.

(Photo de la page Facebook de Armenian Environmental Front)

Après la révolution, sur ordre du nouveau gouvernement, l'organisme d'inspection en matière de protection de l'environnement et des ressources minières a effectué des inspections à Amulsar et a découvert des violations qui font l'objet de procédures devant le Tribunal administratif. Par ailleurs, plusieurs procédures intentées par des riverains et des associations écologistes contre *Lydian* sont toujours en cours devant les tribunaux arméniens. À son tour, *Lydian* a intenté des poursuites contre un nombre de citoyens en vue d'obtenir réparation du dommage subi par les blocages. Elle réclame aux manifestants pacifiques USD 80'000 par jour à titre de dédommagement selon son estimation. Elle a également engagé des poursuites pour diffamation contre trois activistes qui auraient porté atteinte à sa réputation en diffusant de fausses données concernant la société.

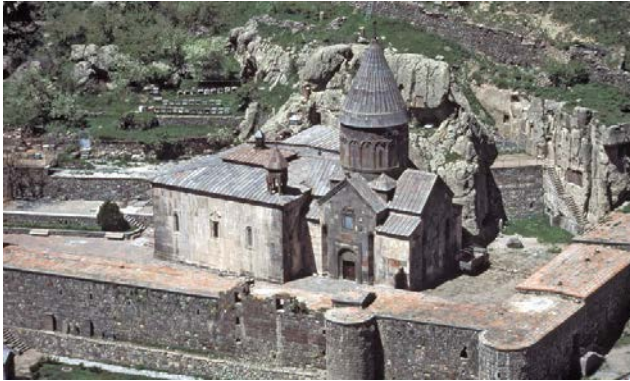
Entretemps, le gouvernement arménien a commandé une expertise internationale. Le 20 novembre 2018, lors d'une conférence de presse, le Premier ministre par intérim Nikol Pashinyan a déclaré qu'il s'attendait à ce «qu'une décision basée sur l'examen des faits soit prise sur le projet d'Amulsar jusqu'au printemps 2019.»

«Les célèbres experts internationaux confirment que nos interrogations à propos de ce projet étaient légitimes. Vous êtes au courant qu'un procès a été intenté dans le cadre du projet d'Amulsar et il y aura une expertise internationale par l'organisation la plus connue. Nous n'épargnerons pas les moyens du budget afin d'obtenir des réponses aux questions soulevées. Cette expertise guidera le Gouvernement arménien dans les mesures à prendre», a-t-il précisé en ajoutant que le projet ne serait pas réalisé s'il existait des risques pour les eaux de Sevan et de Jermuk.

Il convient de noter que depuis son lancement en 2014, ce projet controversé bénéficie du lobbying des ambassadeurs de la Grande Bretagne et des États-Unis en Arménie. En effet, le 12 septembre, l'ambassadeur américain Richard Mills et l'ambassadrice britannique Judith Farnworth ont rencontré le >>>>

UNESCO: LE MONASTÈRE DE GEGHARD ET LA HAUTE VALLÉE D'AZAT INSCRITS SUR LA LISTE DES BIENS CULTURELS SOUS PROTECTION RENFORCÉE

© UNESCO

Le Comité pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé, qui s'est réuni au Siège de l'UNESCO à Paris du 6 au 7 décembre 2018, a pris la décision unanime d'ajouter à la Liste internationale des biens culturels sous protection renforcée le Monastère de Geghard et la Haute vallée de l'Azat (Arménie), la Villa Tugendhat à Brno (République tchèque), la Villa Adriana (Italie) et la Bibliothèque nationale centrale de Florence (Italie).

Les conflits armés font des victimes humaines et détruisent les communautés, et bien souvent le patrimoine culturel, tel que les monuments, les bibliothèques et les collections des musées, subit le même sort. De telles atrocités privent les peuples d'éléments essentiels de leur identité, de leur histoire et de leur économie, alors qu'ils sont nécessaires aux processus de relèvement post-conflit. À cet égard, la protection des biens culturels doit être une priorité en temps de paix afin de réduire les risques de destruction en période de conflit.

Outre les mesures de sauvegarde énoncées dans la Convention de La Haye de 1954 pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé («Convention de La Haye de 1954»), son Second Protocole de 1999 a établi un mécanisme de protection renforcée. Cela permet à un État partie de désigner spécifiquement des biens culturels d'une importance majeure pour l'humanité afin de renforcer la protection juridique et de veiller à ce qu'ils ne soient pas utilisés à des fins militaires en cas de conflit armé.

Il y a actuellement 133 États parties à la Convention de La Haye, 110 à son Protocole de 1954 et 82 à son Protocole de 1999. Huit États ont rejoint le protocole de 1999 en 2018, un chiffre inédit depuis 2005.

Le Deuxième Protocole de 1999 fêtera ses vingt ans d'existence en 2019. Le gouvernement suisse a annoncé l'organisation et le financement d'une conférence internationale à Genève en avril 2019 afin

LA VILLE DE JERMUK DÉCLARÉE ZONE ÉCOLOGIQUE AVEC INTERDICTION D'Y EXPLOITER DES MINES

➤➤➤ Premier ministre Nikol Pashinyan pour discuter de la situation sur le site d'Amulsar. En octobre 2018, lors d'une rencontre organisée par la Chambre américaine de commerce à Erevan, l'ambassadeur Richard Mills, qui s'est exprimé à plusieurs reprises ces derniers mois en faveur de ce projet, a appelé le gouvernement arménien à résoudre la situation rapidement afin de ne pas compromettre l'attractivité de l'Arménie en termes d'investissements étrangers. ■

Maral SIMSAR

p.s. Pour des informations détaillées sur les développements de cette affaire complexe:

- <https://www.ecolor.org/> (cliquer sur "Amulsar" dans le menu)
- <http://www.armecofront.net/>
- Page Facebook de Armenian Environmental Front

de marquer cet événement et d'accroître la visibilité et la notoriété de cet instrument, ainsi que pour élaborer des recommandations qui définiront la vision et l'avenir du Deuxième Protocole de 1999.

Le Monastère de Geghard est classé au patrimoine mondial de l'humanité par l'UNESCO depuis 2000.

Situé à l'entrée de la vallée de l'Azat, ce monastère abrite un certain nombre d'églises et de tombes – pour la plupart troglodytes – représentatives de l'apogée de l'architecture médiévale arménienne. Il se dresse au milieu des escarpements et fut fondé au IVe siècle, par saint Grégoire l'Illuminateur selon la tradition. Une source jaillit dans une grotte du site, qui était, à l'époque préchrétienne, sacrée; le site fut d'ailleurs connu, entre autres, sous le nom d'*Airivank*, le monastère de la Grotte.

Le premier monastère fut détruit par les Arabes au IXe siècle, mais fut reconstruit; au XIIIe siècle, il connut une grande prospérité, due à la protection des princes Prochian, qui y sont d'ailleurs enterrés. Ils y firent construire un système d'irrigation en 1200, et financèrent l'érection et la reconstruction de la majorité des églises du complexe. À cette époque, le site portait également le nom de monastère aux Sept Églises et de monastère aux Quarante Autels.

Le monastère était célèbre pour les reliques qu'il abritait, dont la plus vénérée était la lance qui aurait blessé Jésus sur la Croix, censément apportée là par l'apôtre Thaddée, et qui lui a d'ailleurs donné son nom actuel, Geghardavank (le monastère de la Lance), apparaissant pour la première fois dans un document de 1250. Cela en fit un lieu de pèlerinage très prisé des chrétiens d'Arménie pendant de nombreux siècles. Des reliques des apôtres saint André et saint Jean furent données au XIIIe siècle, et les visiteurs pieux firent aussi de nombreux dons de terres, d'argent, de manuscrits, etc... au fil des siècles. ■

**ԱՂՁՔՈՒՄ ԳԱՅԱՍՐԱՅ
ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆ
ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ
ՎԱՂ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ
ՏԱՊԱՆԱՔԱՐԵՐ ԵՆ
ՅԱՅՏՆԱԲԵՐՈՒԵԼ**

Աղձք աւանի պեղումների ընթացքում շուրջ 50 բմ տարածք զբաղեցնող գահասրահի և հայերեն արձանագրութիւններով վաղ միջնադարեան տապա- նաքարեր են յայտնաբերուել: Այս մասին յայտնել է Պատմամշակութային ժառանգութեան գիտահե- տազօտական կենտրոնի փոխտնօրէն Յակոբ Սի- մոնեանը:

Սիմոնեանի խօսքով՝ մինչ այդ ունեցել ենք վաղ միջնադարեան տապանաքարեր, բայց ոչ մէկը յստակ չի կարողացել թուսագրուել, որովհետև բոլորը տեղա- շարժուած վիճակում են եղել, մինչդեռ Աղձքում մէկ տասնեակից աւելի տապանաքարեր են բացուել, և բոլորը գտնուում են իրենց տեղում:

(© Wikipedia)

«Տապանաքարերի դէպքում ամենակարևորն այն է, որ դրանք արձանագիր են: Մեր վաղագոյն վկայու- թիւնը վերաբերում է 8-րդ դարին, իսկ այստեղ արդէն 5-րդ դարի արձանագրութիւններ են: Սա արդէն մեծագոյն յայտնագործութիւն է: Տապանաքարերից մէկի վրայ երկաթագիր, գեղեցիկ տառերով, գրուած է. «Ստեփանոս Աղձքից վանական, սրով խողխողեալ վախճանեաց և արեամբ դարձաւ ի հող»: Միւս երեսի վրայ գրուած է. «Ով կը յիշի, ողորմեայ կը տայ, Աստուած նրան ողորմի», - ասաց Յակոբ Սիմոնեանը:

Աղձքը միակ վաղ միջնադարեայ կառոյցն է Հայաս- տանում, որտեղ տեղի են ունեցել արքաների վերա- թաղումներ:

«Աղձքում կան առաջնորդ արքաների դամբա- րաններ, որոնք մօտաւորապէս 4500 տարի առաջ են սկզբնաւորուել: Գուցէ Հայկեաններն են, որովհետև Հայկի և Բելի նշանաւոր ճակատամարտից յետոյ են այստեղ կատարուել այդ թաղումները, - ասաց Սիմոնեանը՝ յաւելելով,- պեղումների ժամանակ սալահատակի տակ՝ խորանի առջև, բացուեցին այն քարե սունդուկները, որոնց մէջ գտնուում էին հայ արքաների աճիւնները: Այն աճիւնները, որ պարսիկ- ները ուզում էին յափշտակել, բայց հայերը հետ են վերադարձրել»:

**ԱՐԱՄ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ 2019
ՏԱՐԻՆ ԿԸ ՀՈՉԱԿԷ ՀԱՅ
ՄԱՍՈՒԼԻ ՏԱՐԻ**

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա. Կաթողիկոս Հայրապետական յատուկ պատգամով 2019 տարին կը հռչակէ «ՀԱՅ ՄԱՍՈՒԼԻ ՏԱՐԻ»:

Արդարեւ, 2003-էն սկսեալ, իւրաքանչիւր տարի մեր եկեղեցւոյ ու ժողովուրդի կեանքին հետ սերտ աղերս ունեցող երեսոյթի մը կամ արժէքի մը նուիրելու Վեհափառ Հայրապետին որոշումը մեր ժողովուրդին մօտ լայն արձագանգ գտաւ. ան առիթ հանդիսացաւ տուեալ տարուան նիւթին մասին խօսելու, գրելու, քննարկումներ կատարելու, եւ զանազան այլ միջոցներով զայն մեր անձնական թէ համայնական կեանքի լուսարձակին տակ բերելու:

Նկատի ունենալով հայ մամուլին առանցքային դերը մեր ազգային կեանքէն ներս, վստահ ենք, որ նոյն լրջութեամբ եւ զանազան նախաձեռնութիւններու ճամբով վերարժեւորումի պիտի ենթարկուի հայ մամուլին դերը ու մասաւանդ՝ դիմագրաւած մար- տահրաւերները: Վեհափառ Հայրապետին 2019-ն «Հայ Մամուլի Տարի» հռչակման պատգամը պիտի ընթերցուի եկեղեցիներէն ներս, 2019-ի Յունուարի կէսերուն, եւ բնականաբար, լոյս պիտի տեսնէ հայ մամուլի մէջ:

Յայտնենք, որ Վեհափառ Հայրապետին նախաձեռ- նութեամբ հայ մամուլին նուիրուած համահայկական համագումար մը տեղի պիտի ունենայ 2019 Ապրիլին Ակթիլիասի Մայրավանքէն ներս:■

Աղձք աւանը զբաղեցրել է 50 հա տարածք, բայց պահպանուել է ընդամենը 0.4 հա-ը, և որպէսզի հնարաւոր լինի այն ամբողջովին վերականգնել, դարձնել ուխտագնացութեան կենտրոն, պէտք է այդ ամբողջը բացել, պեղել վերականգնել:

Տապանաքարերը մօտ 1 մետրի չափ իջել են պալատի շերտից, բացուել են հսկայական քանակի հարթաքանդակներով աղիւններ, և այժմ դրանց քա- նակը 200-ից անցնում է: Հնագետը հաւաստիացրեց, որ նման հարթաքանդակներ չունի ոչ մի երկրի թանգարան, մէկ-երկու բեկոր ինչ-որ տեղ կարող է լինել, բայց ոչ նման ծաւալի:

«Մենք ճապոնիա ենք ուղարկել որոշ փորձանմուշ- ներ, սպասում ենք պատասխանի, բայց ԴՆԹ տարալուծման, գենետիկ բացայայտման համար գերզգայուն սարքերով լաբորատորիաներ են պէտք, որոնք բաւականին թանկ հաճոյք են, ամէն նմուշը հազարաւոր դոլարներ արժի, հարցն անընդհատ բարձրացնում ենք: 3 արկղ բացեցինք, ամէն մէկում կանայք, տղամարդիկ, երեխաներ, և եթէ ամէն արկղից փորձանմուշ վերցնենք, 10 փորձանմուշը 40- 50 հազար դոլար կ'արժենայ, մեզ համար դա մեծ բեռ է, բայց պետութեան համար, իհարկէ, բացարձակ իրենից բան չի ներկայացնում, որովհետև կ'ունե- նանք արքաների գենետիկ նմուշներ», - յաւելեց Սիմոնեանը: ■

(Ազատ Ձայն Լրատվական)

L'AVENIR DES RELATIONS SINO-ARMÉNIENNES

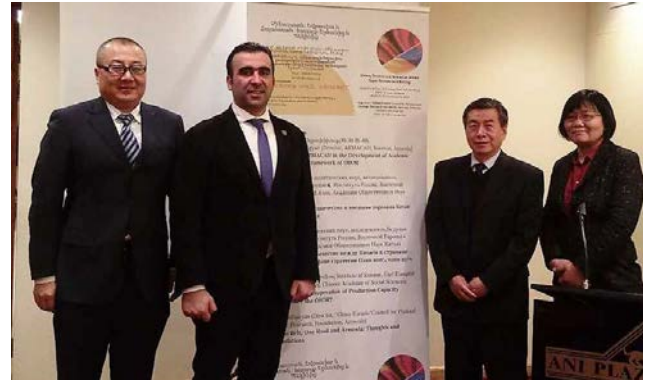
Du 13 au 16 décembre 2018, plusieurs éminents chercheurs de l'Académie chinoise des sciences sociales ont visité l'Arménie sur l'invitation de la fondation *China-Eurasia Council for Political and Strategic Research* (CECPSR)¹.

Dans le cadre de cette visite, les chercheurs Dr. Xiao Bin, Dr. Bao Yi et Dr. Wu Hongwei ont participé avec leurs collègues arméniens à un séminaire intitulé "*la Chine, l'Eurasie et l'Arménie: Regards depuis Erevan et Beijing.*"

Rappelons qu'en 2013, la Chine a lancé l'initiative "*One Belt, One Road*" (OBOR), la nouvelle route de la soie, qui est à la fois un ensemble de liaisons maritimes et de voies ferroviaires entre la Chine et l'Europe passant par le Kazakhstan, la Russie, la Biélorussie, la Pologne, l'Allemagne, la France et le Royaume-Uni. Outre l'amélioration de la connectivité ferroviaire, il s'agit aussi d'une stratégie de développement pour promouvoir la coopération entre les pays sur une vaste bande s'étendant à travers l'Eurasie et pour renforcer la position de la Chine sur le plan mondial. Selon CNN, ce projet englobera 68 pays représentant 4,4 milliards d'habitants et 62 % du PIB mondial. Il offre de nombreuses opportunités à d'autres États pour obtenir des investissements chinois.

Les investissements chinois en Arménie ne sont pas importants, même en comparaison avec les autres pays du Caucase du Sud. Le professeur Wu Hongwei a souligné que les relations entre la Chine et la Géorgie s'étaient développées de manière dynamique et que la partie chinoise y réalisait d'importants investissements. Il a exprimé l'espoir que grâce à l'information et aux contacts avec les spécialistes arméniens pendant leur visite, il serait possible de tirer de nouvelles recommandations et de développer les relations économiques avec l'Arménie. À son tour, Dr Bao Yi a présenté ses recherches sur la coopération humanitaire de la Chine avec les pays d'Asie centrale et a souligné que cette expérience réussie pouvait également être utilisée dans le Caucase du Sud. Dr. Xiao Bing a fait un exposé sur la promotion des capacités en matière de coopération internationale dans le cadre de l'initiative "*One Belt, One Road*" à l'ère de la technologie de transformation.

Le CEO de l'ARMACAD², Dr. Khachik Gevorgyan a présenté les perspectives de l'ARMACAD dans le développement des relations universitaires sino-arméniennes dans le cadre du projet "*One Belt, One Road*".

L'organisateur de cet événement académique, Dr. Mher Sahakyan, directeur de la fondation CECPSR, s'est penché sur l'avenir des relations sino-arméniennes. Il a indiqué que l'ouverture d'une succursale d'une des principales banques chinoises ou l'établissement par l'Arménie et la Chine d'une banque commune contribuerait à attirer des investissements financiers considérables en Arménie. Le secteur financier du pays serait diversifié et, si la conversion Dram-Renminbi était mise en œuvre, les échanges commerciaux entre l'Arménie et la Chine pourraient être réalisés dans les devises des deux pays. Il a suggéré que l'Arménie essaye de devenir membre régional de la Banque Asiatique d'Investissement dans les Infrastructures (BAII/AIIB); qu'elle obtienne par la suite des prêts souverains ou non-souverains pour ses organisations à but non lucratif détenues par l'État, les organisations privées et >>>

(1) Fondée en 2016 par Mher Sahakyan, "China-Eurasia" Council for Political and Strategic Research (CECPSR) (<https://chinastan.org/>) est une institution de politique internationale eurasienne axée sur la défense et la sécurité en Chine et en Eurasie; l'étude régionale; les défis transnationaux à l'ère du pivot de la Chine vers le continent eurasien et des pivots de la Russie et des Etats-Unis vers l'Asie. Cette organisation de recherche sur les politiques à but non lucratif vise à renforcer la coopération, la compréhension mutuelle et la paix entre les individus et les chercheurs dans les pays eurasiens et la Chine.

(2) *Armenian Association for Academic Partnership and Support* (ARMACAD) (<https://armacad.info/>) est une ONG non-commerciale qui réunit des professionnels qualifiés dans le domaine des sciences humaines et sociales en Arménie. Elle sert de plate-forme à des étudiants et universitaires leur permettant de chercher et trouver des bourses d'études, des subventions, des conférences entièrement financées, des écoles d'été, des formations, des séminaires et d'autres possibilités d'études dans le monde entier.

Tél. +41(0)22 785 01 85

15, ch. Pré-de-la-Fontaine
1217 MEYRIN
Fax +41(0)22 980 02 37
E-mail big-net@big-net.ch

www.big-net.ch

voyage-en-armenie.com

Osez la différence!

☛ Rte des Arsenaux 9, Fribourg, Suisse,
Tél.: +41 26 322 7277

☛ Koryuni 7, 0025 Erevan, Arménie,
Tél.: +374 10 52 06 07

LE 3e FORUM MONDIAL «CONTRE LE CRIME DE GÉNOCIDE» SE TIENT À EREVAN

Par Anna BAGHDASSARIAN

Du 9 au 11 décembre 2018, l'Arménie a accueilli le 3e Forum mondial «Contre le crime de génocide» consacré aux problématiques de la prévention du génocide par le biais de l'éducation et de la culture. Le Forum a été organisé par le Ministère arménien des Affaires étrangères, avec le soutien du bureau de la Responsabilité pour la prévention du crime des génocides des Nations Unies et de l'IAGS (*The International Association of Genocide Scholars*).

Le 11 décembre est la date du 70e anniversaire de la Convention pour la prévention et la répression du crime de génocide. Erevan a accueilli, à cette occasion, le 3ème Forum mondial de lutte contre les génocides. Les activités soutenues de l'Arménie à l'ONU ont donné leurs fruits: trois ans après l'initiative de l'Arménie du lancement réussi de la Journée internationale de commémoration des victimes de génocide, le troisième Forum mondial «Contre le crime de génocide» s'est tenu à Erevan avec le grand soutien des Nations Unies.

MM. Zohrab Mnatsakanyan et Armen Sarkissian (© mfa.am)

«Le lieu de la tenue du Forum, le Matenadaran, est très symbolique,- a remarqué le président arménien Armen Sarkissian lors de l'inauguration du Forum. - Je me souviens de l'histoire de ma grand-mère. Sur le chemin de la migration elle a laissé tout. Elle n'a pris que son fils et la Bible; deux choses pour lesquelles elle était prête à sacrifier sa vie. Malheureusement elle a perdu son fils, mais la Bible de 450 ans a été sauvée. Elle est devenue le souvenir vivant de son enfant perdu, et le Matenadaran - le temple de la lumière ».

Le Forum s'est ouvert par le message du Secrétaire général de l'ONU António Guterres. Il a fait appel à tous les pays à adopter la Convention sur le génocide: «Je vous appelle à adopter sans tarder la Convention pour la prévention et la répression du crime de génocide et de prévenir les souffrances humaines».

L'AVENIR DES RELATIONS SINO-ARMÉNIENNES

»»» les organisations internationales actives sur le territoire arménien; et que ces prêts soient investis dans le corridor routier Nord-Sud; permettant ainsi d'améliorer considérablement les capacités de l'Arménie pour faire partie de la ceinture économique Chine- Asie centrale- Asie de l'Ouest de la Route de la soie. L'Arménie et la Chine peuvent également commencer à coopérer dans le cadre des missions de maintien de la paix de l'ONU.

Dr. Mher Sahakyan a également parlé de la possibilité de créer un centre militaro-industriel en Arménie pour produire de la robotique militaire, des drones, etc.

Par ailleurs, il a noté que l'Arménie pourrait négocier avec la Chine sur sa participation à "la route de la soie numérique" et que l'Arménie et la Chine pouvaient aussi coopérer dans la recherche et le développement du réseau 5G.

Après le séminaire, les chercheurs chinois et arméniens ont décidé de renforcer la coopération entre la fondation arménienne CECPSR et l'Académie chinoise des sciences sociales pour conduire une recherche commune et formuler des recommandations pour le développement des relations sino-arméniennes. ■

Sources: moderndiplomacy.eu et chinastan.org

Le ministre des affaires étrangères par intérim Zohrab Mnatsakanyan a souligné que l'intolérance et la haine avaient pris un nouvel élan. «*Nous vivons à une époque où les droits de l'homme sont secondaires. Dans les conditions du développement rapide des réseaux sociaux et de la diffusion de certaines idéologies, l'intolérance et la haine redynamisent. Notre objectif est en trouver des solutions et des idées afin d'enrichir notre arsenal dans cette lutte* ».

Adam Dieng, conseiller spécial de l'ONU pour la prévention du génocide, est revenu sur l'importance de l'éducation dans ce combat, en citant Nelson Mandela : «*L'éducation est l'arme la plus puissante pour changer le monde. Elle est au fond de tous les problèmes. Aujourd'hui, dans le monde entier la tension ethnique et religieux est beaucoup plus soulignée que jamais. On doit instruire les gens pour qu'ils comprennent que la diversité n'est pas un problème mais une richesse* ».

Le Forum a également donné la parole aux experts et aux chercheurs venus des meilleures universités, des musées et des centres scientifiques internationaux pour présenter leurs recherches et leurs visions sur les pages noires de l'histoire humaine. ■

(Le Courrier d'Erevan)

**PASCAL MAGUESYAN,
MARTIN DE GUMRI OU
LE SERMENT DU
QUARANTIÈME JOUR**

Le 7 décembre 1988 un tremblement de terre détruit tout le nord de l'Arménie, autour de Spitak et de Gumri. Professeur de français à l'école n° 10 de Gumri, Martin est miraculeusement extrait des décombres. Mais de nombreux élèves et collègues sont morts ainsi que sa femme et ses deux enfants. A l'issue des quarante jours de deuil traditionnel Martin se fait serment de surmonter son désespoir. Nommé

directeur du lycée, qui survit dans des baraquements de fortune, il réussit à trouver le financement pour reconstruire le bâtiment dont les nouveaux bâtiments seront inaugurés en 1997. Cet établissement bilingue arméno-français, dont le baccalauréat est reconnu en France, va largement contribuer à promouvoir la culture française à Gumri, en accueillant de surcroît le club francophone de la SPFA (Solidarité protestante franco-arménienne), une association très active en Arménie dès 1990.

C'est en rencontrant les membres de ce club que KASA fera la connaissance de Martin, dont la capacité de résilience pour refuser la résignation va nous bouleverser. Et pendant près de dix ans KASA bénéficiera d'un local adjacent au club pour y développer un Centre Internet Communautaire à disposition des jeunes.

Grâce à Martin plusieurs générations d'étudiants ont pu se former, apprendre le français, se spécialiser à l'Université. Beaucoup, faute de perspectives, ont certes quitté leur ville, mais tous rendent hommage à ce directeur exceptionnel, qui a maintenu le cap dans une cité en ruine.

Pour marquer les trente ans du séisme à Gumri KASA a tenu à soutenir la publication du beau portrait de Martin qu'a brossé Pascal Maguesyan, après avoir vécu plusieurs mois chez lui en 2014. L'écriture chaleureuse et les belles photos qui accompagnent ce témoignage exceptionnel nous font revivre avec émotion la double saga d'une région qui a tenu bon malgré l'horreur et d'un pays à terre qui vit aujourd'hui une transition passionnante.

La lecture de "Martin de Gumri" m'a envoûté. Elle a complété et surtout approfondi la connaissance d'événements déjà si souvent évoqués. Que d'émotions! Ce texte a en outre la spécificité de relier le passé à l'actualité. Il décrit et analyse simultanément des situations qui ne cessent de nous interpeller. L'écriture en est également remarquable.
Francis Michon/ Epalinges.

**«ԿԵԹԻ» ՀԵՏԱՉՕՏԱԿԱՆ
ՀԻՄՆԱՐԿԸ ԿԸ ԹՈՒԱՅՆԱՑՆԵ
ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՎԱԿԵՐԱԳԻՐՆԵՐ**

«Կեթի» հետազոտական հիմնարկը թուայնացուցած է օսմանեան ժամանակաշրջանի առաւել քան 6000 լուսանկարներ, որոնք մաս կը կազմեն ֆրանսացի Փիեռ Տը Կիկորտի հաւաքածոյին: «Կեթի»ն նշեալ լուսանկարները գետեղած է առցանց՝ մատչելի դարձնելով զանոք ժամանակաշրջանը ուսումնասիրող մասնագետներու:

Հաւաքածոն կ'ընդգրկէ պատմական նշանակութեամբ ճարտարապետական կոթողներու, քաղաքային եւ գիւղական տեսարաններու, հնավայրերու լուսանկարներ, սահիկներ եւ փաստաթուղթեր:

Թուայնացման ծրագիրը կեդրոնացած է 19րդ դարէն մինչեւ առաջին Համաշխարհային պատերազմի աւարտի ժամանակաշրջանին վրայ: Նկարներուն մէջ կարեւոր տեղ կը գրաւեն գերմանացի զինուորականի մը (անունը տակաւին անյայտ է) լուսանկարները՝ նուիրուած «սիրելի Փոլինին»: Այս լուսանկարները կը պատկերեն գերմանական բանակին՝ Թուրքիոյ մէջ ներկայութենէն դրուագներ, Հայոց Ցեղասպանութեան ժամանակաշրջանին: ■

(ԱՍՊԱՐԷՉ)

Oui, le temps est venu de rendre hommage à ceux qui, tels Martin, ont fait confiance à la jeunesse et contribué au réveil de leur cité. En lisant cet ouvrage vous serez sans doute bouleversé à votre tour par les parcours de mort et de résurrection qu'ont vécus récemment tant d'Arméniens, au-delà de l'exprimable. ■

Pascal Maguesyan, MARTIN DE GUMRI ou le serment du quarantième jour, suivi de: *Petites chroniques du pays arménien*, actual art 2018, coll. Itinéraires arméniens. 20 CHF + frais de port.
A commander à: KASA, ch. de la Rosière 7, 1012 Lausanne, kasa@kasa.am, tél. +41 21 728 50 78

**ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ
ԱՇԽԱՏԱԿԻՑՆԵՐԸ
ՍՏԱՄԲՈՒԼՈՒՄ ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ԳՐՔԵՐ ԵՆ ՓՆՏՈՒՄ ՈՒ
ԹՈՒԱՅՆԱՑՆՈՒՄ**

ԱՆՆԱ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ՀՀ ազգային գրադարանի աշխատակիցները Ստամբուլի քաղաքային գրադարանում են՝ հայկական գրքեր փնտռելու, գտնելու և թուայնացնելու նպատակով: Այդ գործում մեծապես աջակցում է «Հրանտ Դինք» հիմնադրամը: «Արմենպրես»-ի հետ գրոյցում այս մասին պատմեց ՀՀ ազգային գրադարանի տնօրեն Տիգրան Չարգարեանը:

«Եթե եւրոպական գրադարանային հաւաքածուները մեզ հասանելի են եղել, ապա Թուրքիայի հաւաքածուները պատմականօրէն փակ են եղել: Հիմա մենք շատ լաւ համագործակցութիւն ենք սկսել Ստամբուլի քաղաքային գրադարանի հետ: Այդ գործում աջակցում է «Հրանտ Դինք» հիմնադրամը: Հէնց այս պահին մեր երկու աշխատակիցները գտնուում են այնտեղ: Մեր աշխատակիցները մէկ ու կէս տարի առաջ ևս գնացել և գտել են 100 անուն հայերէն գրքեր, որոնք մեզ նախկինում անյայտ են եղել: Հայաստան բերելու իրաւունք չունենք, սակայն դրանք բոլորը նկարել ենք և թուայնացրել: Դրանք 1800-ականների գրքեր են: Սատենագետների համար խիստ կարևոր է, որ լրիւ տարի անուններ յայտնուեցին», -ասաց Չարգարեանը:

Այդ գրքերի մեծ մասը Պոլսի հայ գրողների գրքեր են: Կան նաև հայատառ թուրքերէն գրքեր, քաղաքական գրքեր: Ազգային գրադարանը նպատակ ունի նաև գտնել աշխարհում հայերի կողմից տպագրուած բոլոր «Աստուածաշունչ»-ները», գնել ու բերել Հայաստան, իսկ որն էլ հնարաւոր չէ գնել, գոնէ թուայնացնել ու թուային պատճենները վերցնել: Ստամբուլի գրադարանում մի այդպիսի անյայտ «Աստուածաշունչ» են գտել և թուայնացրել:

Տնօրէնը յոյս ունի, որ հիմա ևս տարիներ կը գտնեն Ստամբուլի գրադարանում: «Երկու շաբաթով են գնում, ժամանակը կարճ է, որքան աշխատեն, աշխատեն: Նրանց հետ կապի մէջ ենք, արդէն իսկ գտել են արժէքաւոր գրքեր», -նշեց նա:

Թուայնացուած տարբերակները հասանելի են «Հայ գիրք», «Հայ մամուլ» շտեմարաններում: «Հայ մամուլ»

CONCERT

Louis Schwizgebel, piano
Benjamin Beilman, violon
Narek Hakhnazaryan, violoncelle
Théâtre de la Madeleine, Genève
Le 5 février 2019 à 20:00

- Dmitri Chostakovitch - *Trio pour piano, violon et violoncelle n°1 en ut mineur op.8*
- Felix Mendelssohn - *Trio pour piano, violon et violoncelle no 1 en ré mineur op.49*
- Maurice Ravel - *Trio avec piano en la mineur*

www.caecilia.ch concerts@caecilia.ch
Tél. +41 (0)22 322 22 40

լում» արդէն թուայնացրել են ընդհանուր 3.5 մլն էջ, իսկ «Հայ գրքում»՝ 2 մլն-ից ւելի: Թէև այսօր շատերն են գրքերը կարդում էլեկտրոնային տարբերակով, սակայն գրադարանի այցելուների թիւը չի նուազել: Չարգարեանի կարծիքով՝ գրադարաններն ընդհանրապէս միայն ընթերցելու վայր չեն, այլ՝ հանգիստ ընթերցելու վայր: «Եւ մեր ընթերցասրահի պայմանները շատ լաւ են: Ընթերցողների թիւն ատելացել է վիրտուալ հարթակում ընթերցողների հաշուին: Նկատում ենք, որ մեր թուայնացուած գրքերը կարդում են նաև ճապոնիայում, Հիւսստանում», -ասաց տնօրէնը:

Նա նշեց, որ հեղինակային իրաւունքը թոյլ է տալիս գիրքը թուայնացնել գրողի մահից 70 տարի յետոյ: Հիմա գրադարանը թուայնացնում է 1512-1950-ականների գրքերը: Երբ հասնեն այդ սահմանին, թուայնացման համար արդէն թոյլտուութիւն պետք է ստանան հեղինակների ժառանգներից:

Ազգային գրադարանի տնօրէնը նկատում է, որ մեծ է յատկապէս հայերէն լոյս տեսած գեղարուեստական գրականութեան պահանջարկը, դրան յաջորդում է հասարակագիտական բլոկը: Ընթերցողներին այնքան էլ չեն հետաքրքրում ճշգրիտ գիտութիւնները:

Գրադարանը փետրուար ամսին կը պատրաստի նաև «Նորայայտ անուններ» հրատարակութիւն: Դրանում կը լինեն այն մամուլն ու գրքերը, որոնք մատենագիտական ոչ մի ցանկերում չեն եղել: Ստամբուլում գտած գրքերը ևս տպագրուելու են դրանում, որպէսզի չկորչեն:

Գրադարանն էլեկտրոնային աճուրդներից ևս բաւականին հետաքրքիր գրքեր է ձեռք բերում: «Այդ եղանակով ձեռք ենք բերել «Աստուածաշունչ», հայատառ թուրքերէն գրքեր: Ունենում ենք նաև շատ նուիրատուութիւններ: Վերջերս Բեյրութից ստացանք 3-4 գիրք՝ անձնական գրադարանից: Նոր Ցուղայի հայերն են շատ գրքեր բերում մեզ», -պատմեց տնօրէնը:

ՀՀ ազգային գրադարանի գրադարանային հաւաքածուն մօտ 6.5 մլն է: Հիմա ռուսերէն ֆոնդի հաշուառում են իրականացնում: Տարեկան 2.5-3 հազար տարի ընթերցող է գրանցում գրադարանում: Իսկ ընթերցողների քարտարանում գրանցուած է 30 հազարից ւելի ընթերցող: Օրական Ազգային գրադարան է մտնում 500-800 ընթերցող: ■

(ԼՐԱԳԻՐ)

RÉÉLU, NIKOL PASHINYAN FACE AUX DÉFIS SOCIÉTAUX EN ARMÉNIE

Par Constance LÉON

Lors des élections législatives anticipées qui se sont déroulées ce dimanche (*Ndlr: 9 décembre 2018*) en Arménie, l'alliance des partis «Mon pas» de Nikol Pashinyan a obtenu 70 % des votes. Un succès sans surprise pour le Premier ministre au pouvoir depuis huit mois, également chef de file de la «révolution de velours» de mai dernier, qui doit à présent appliquer de vastes réformes économiques et sociétales.

À la sortie du collège du quartier populaire d'Erebouni, au sud de la capitale arménienne, Armen vient de voter. «Nikol Pashinyan doit aider les Arméniens à avoir plus de travail», soutient le physicien de 44 ans, qui a lui-même deux emplois pour subvenir aux besoins de sa famille. Un autre votant précise que «ces élections transparentes» sont déjà une preuve que Nikol Pashinyan tient ses promesses issues de la révolution.

Pour le gouvernement de Nikol Pashinyan, l'économie est l'une des pierres angulaires du changement en Arménie, malgré un taux de chômage pour l'instant de près de 20 % selon la Banque mondiale. Lors d'une conférence de presse à Erevan ce lundi 10 décembre, le nouveau Premier ministre a déclaré à *L'Orient-Le Jour*: «*Nous allons faire une révolution économique. Dans ce cadre, les efforts individuels de chacun des Arméniens permettront de créer plus d'emplois.*» Il a ainsi cité la prochaine réforme des impôts qui exempteraient les micro-entreprises de taxes. L'ancien journaliste de 43 ans a aussi précisé vouloir «*transformer l'Arménie d'un pays d'agriculture en un pays d'industrie*», en investissant dans les énergies renouvelables et le numérique.

L'ancien opposant politique depuis 10 ans met aussi un point d'honneur à lutter contre la corruption. Le nouveau gouvernement a d'ores et déjà ouvert plusieurs procédures pour corruption contre une entreprise britannique exploitant des mines en Arménie ou encore des oligarques. Une façon de montrer que la corruption de l'ancien parti au pouvoir, les Républicains, dirigé alors par Serge Sargsyan, n'a plus droit de cité en Arménie.

Pas suffisamment de ressources humaines

Des voix s'élèvent depuis longtemps pour réclamer la rénovation des infrastructures, comme les routes, les canalisations, datant de l'ère soviétique. Parmi ces critiques, les membres du nouveau parti social-démocrate «Décision citoyenne», ancré à gauche, qualifient le gouvernement de Nikol Pashinyan de trop «libéral». Debout au cœur du parc Mashtots, dans le centre-ville d'Erevan, une jeune femme discute au coin d'un barbecue improvisé par le nouveau parti. Membre fondatrice, Arpiné Zargaryan a commencé à militer en 2012 lors des différentes

Le 9 décembre 2018, M. Pashinyan glisse son bulletin de vote dans l'urne électorale

manifestations citoyennes qui ont mené l'Arménie à la révolution de mai dernier. Elle a notamment participé à celle contre l'augmentation des prix de l'électricité («Electric Yerevan»). Pour Arpiné Zargaryan, le combat continue. Elle critique le fait que les «membres du nouveau gouvernement soient parfois issus des Républicains» et insiste sur «l'importance de la démocratie directe».

La société civile au cœur de la révolution de velours de mai dernier, où des milliers d'Arméniens étaient descendus dans les rues d'Erevan, espère trouver sa place durable au sein des nouvelles institutions. Dans le nord d'Erevan, plusieurs ONG sont réunies pour une conférence organisée par la Maison des droits humains («Human Rights House»). Arpi Minossyan, de l'association Socioscope, étudie les droits humains. «*Une partie de la société civile fera partie du gouvernement de Nikol Pashinyan. Les activistes qui resteront en dehors auront un rôle important de chien de garde à jouer, sans compromission avec les militants au pouvoir*», analyse-t-elle. Elle craint que le dialogue entre l'État et les ONG ne reste «*superficiel comme il l'était avec les gouvernements précédents*». Elle cite l'exemple de la loi pour lutter contre les violences domestiques qui a «*largement été modifiée par le parti des Républicains, sans que par exemple les policiers soient formés à recevoir les plaintes des victimes*».

Se décrivant comme «sans étiquette politique», Nikol Pashinyan s'appuie pour l'instant sur un large soutien populaire. Pour Armen Khachikyan, sociologue à l'Université d'État d'Erevan, «*Pashinyan n'a pas suffisamment de ressources économiques et humaines pour mener à bien les réformes qu'il a promises pendant la révolution*». En attendant, le Premier ministre doit réussir le grand écart entre une société civile déjà méfiante face à son absence d'idéologie politique et un contexte économique difficile, lié à l'isolement du pays. ■

(*L'Orient-Le Jour*)

COMMUNICATIONS

DÉCÈS

M. John Kurkjian, bienfaiteur de l'Église apostolique arménienne, survenu le 20 décembre 2018 à Genève.

M. Vardan Khachatourian, père de l'ancien président de l'UAS M. Nejdeh Khachatourian, survenu le 22 décembre 2018 en Californie.

Toutes nos condoléances aux familles.

DONS

Pour le repos de l'âme de Mme Sirpuhi Kurkdjian Trachsler*Pour la troupe de danse Sanahin*

M. et Mme Nazaret Sirmakes CHF 200.-
Agavni, Lerna et Lucy CHF 200.-

L'Ecole de danse Sanahin remercie chaleureusement toutes les personnes qui ont remis un don pour la mémoire de notre très chère Sirpuhi Suzy.

Pour le repos de l'âme de M. John Kurkjian*Pour l'Église Saint Hagop, Genève*

Dr. et Mme Sogomon Setyan CHF 200.-
Mme Sonia Ternamian CHF 100.-
Mme Jeanette Bali CHF 500.-

Le Conseil de l'Eglise remercie chaleureusement tous les donateurs.

Messes arméniennes en Suisse alémanique

Date	Heure	Lieu	Adresse
10.02.2019	14 30	St. Maria Kath. Kirche	8200 Schaffhausen SH
17.02.2019	14 30	Kath. Kirche Nussbaumen	5415 Baden AG
03.03.2019	11 45	Kath. Kirche Bernrain	8280 Kreuzlingen TG
10.03.2019	14 30	Röm. Kath. Kirche	9424 Rheineck SG
24.03.2019	14 30	Röm. Kath. Kirche	8600 Dübendorf ZH

www.armenische-kirche.ch
Pfr.ShnorkTchekidjian Tel: 079/704 74 87

Erratum

Une malencontreuse erreur s'est glissée dans le titre de notre article sur le livre *Mémoires d'un orphelin arménien: 1914-1920* de Karnig Panian paru dans Artzakank N° 219, p. 8. Le livre a été traduit de la version originale en arménien et non pas de l'anglais. Nous présentons toutes nos excuses à nos lecteurs.

IMPORTANT!

Dernier délai pour l'envoi d'articles et de communications à publier dans notre prochain numéro:

15 février 2019

En cas de retard, veuillez prendre contact avec la rédaction **AVANT** cette date.

RENDEZ-VOUS

Tous les mercredis: (du calendrier scolaire genevois): de 10h00 à 16h15, cours de l'Ecole Topalian dans les locaux de la Fondation Topalian (à côté de l'Eglise, 64, route de Troinex) pour tous les enfants de 4 à 12 ans, débutants ou avancés. Le repas de midi et le goûter sont servis sur place. Bus de ramassage scolaire à disposition le matin et le soir.

Renseignements: ecole.topalian@centre-armenien-geneve.ch

Tous les mercredis: (du calendrier scolaire genevois): Cours de l'Ecole de danse SANAHIN de l'UAS au Centre Arménien de Genève: de 16h15 à 21h15 selon les niveaux. Informations: christinesedef@hotmail.com

Tous les mercredi: de 14h00 à 18h00, la bibliothèque Saint Grégoire l'Illuminateur du Centre Arménien est ouverte au public. Renseignements: M. Garabed Yelegen Tél. 079 538 51 26 bibliotheque@centre-armenien-geneve.ch

PARTIR EN ARMENIE AVEC KASA en 2019?

Début 2019 KASA a constitué une Sàrl pour gérer circuits et logements, dont tous les bénéficiaires soutiennent ses projets de développement. Nous serions heureux d'organiser votre voyage !

NOS OFFRES

Circuits en groupe (dès 8 pers.)
24 avril -10 mai / *Sud de l'Arménie et Iran*
28 mai -11 juin / *Printemps arménien*
8-22 juillet / *Saveurs d'été, avec l'Artsakh*
14 - 28 septembre / *Arménie et Géorgie*
12 - 23 octobre / *Les ors de l'Arménie*
(!) Nouveau circuit:

15-31 juillet / *La route du vin Arménie-Géorgie*, avec Philippe Dupraz, ex-professeur à l'école de viticulture de Changins.

Circuits à la carte, en Arménie, Géorgie, Iran
- *Approches thématiques*

Géologie, botanique, ornithologie, archéologie, architecture, Arménie chrétienne, gastronomie, œnologie...

- *Selon des formules variées*

- Randonnées pédestres, circuits à vélo
- Immersion culturelle : musique, danse, peinture, langue, cuisine
- Détente : activités ludiques, cure thermale
- Voyages associatifs, avec possibilités d'échanges sur place.
- Circuits parents-enfants, avec activités adaptées.
- Événements, conférences, débats, ateliers, tournées d'artistes.

Chambres d'hôtes, centrales et bien équipées à Erevan et à Gumri + 2 **salles pour séminaires, conférences et ateliers**... à Gumri

bnb@kasa.am

Contact: www.kasa.am

En Suisse/ Europe : Monique Bondolfi

+ 41 21 728 50 78 kasa@kasa.am

En Arménie : Azniv Aslikyan

+374 93 67 11 60 azniv.aslikyan@kasa.am

ԺԸՆԵԻ ԵՒ ԼԵՄԱՆ ՇՐՋԱՆԻ
ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

PAROISSE DE GENEVE
REGION LEMANIQUE
SAINT-HAGOP
EGLISE APOSTOLIQUE
ARMENIENNE

Տ Օ Ն Ա Ց Ո Յ Ց ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ Ս. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՓԵՏՐՈՒԲԱՐ 2019 - ՄԱՐՏ 2019

- ԿԻՐԱԿԻ 10 ՓԵՏՐՈՒԲԱՐ** - ԲԱՐԵԿԵԼԴԱՆ ԱՌԱՋԱՒՈՐԱՑ ՊԱՅՈՑ:
- ԳԻՆԳՉԱԲԹԻ 14 ՓԵՏՐՈՒԲԱՐ** - ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ:
- ՇԱԲԱԹ 16 ՓԵՏՐՈՒԲԱՐ** - ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ ԶՕՐԱՎԱՐԻՆ ԵՒ ՈՐԴԻՈՅ ՄԱՐՏԻՐՈՍԻՆ:
- ԵՐԵՉԱԲԹԻ 26 ՓԵՏՐՈՒԲԱՐ** - ՍՐԲՈՑ ԴԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ԶԱՅԱՆԱՅԻՑ:
- ԳԻՆԳՉԱԲԹԻ 28 ՓԵՏՐՈՒԲԱՐ** - ՍՐԲՈՑ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ԶՕՐԱՎԱՐԱՅՆ:
- ՇԱԲԱԹ 2 ՄԱՐՏ** - Կ. ՊՈԼՍՈՅ Ս. ԺՈՂՈՎՈՅՆ 150 ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՑՆ:
- ԿԻՐԱԿԻ 3 ՄԱՐՏ** - ԲՈՒՆ ԲԱՐԵԿԵԼԴԱՆ:
- ՇԱԲԱԹ 9 ՄԱՐՏ** - ՍՐԲՈՅ ԹԵՂՊՐՈՍԻ ԶՕՐԱՎԱՐԻՆ:
- ԿԻՐԱԿԻ 10 ՄԱՐՏ** - ԱՐՏԱՔՍՄԱՆ ԿԻՐԱԿԻ:
- ԿԻՐԱԿԻ 17 ՄԱՐՏ** - ԱՆԱՌԱԿԻ ԿԻՐԱԿԻ:
- ԿԻՐԱԿԻ 24 ՄԱՐՏ** - ՏՆՏԵՍԻ ԿԻՐԱԿԻ:
- ՉՈՐԵՉԱԲԹԻ 27 ՄԱՐՏ** - ՄԻՋԻՆԸ:
- ՇԱԲԱԹ 30 ՄԱՐՏ** - ԶԱՌԱՍՈՒՆ ՍԱՆԿԱՑՆ ՍԵՔԱՍՏԻՈՅ:
- ԿԻՐԱԿԻ 31 ՄԱՐՏ** - ԴԱՏԱԲՈՐԻ ԿԻՐԱԿԻ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌ - ԶԵՐՍԵՍ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՄԲ Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԾԽԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ

Ինչպես ամեն տարի, այս տարի եւս Շաբաթ 24 եւ Կիրակի 25 Նոյեմբեր 2018-ին, ժնեւի մէջ տեղի ունեցաւ տարեկան անանդական քերմէսը: Գաղութիս եկեղեցաւեր ու Նուիրեալ տիկիներու զոհողութեան ու ժրաջան աշխատանքներուն շնորհիւ ունեցանք նիւթապէս ու բարոյապէս յաջողութեամբ պսակուած քերմէս մը: Գեղարուեստական յայտագրին մասնակցեցաւ գաղութիս Սանահին պարախումբի հետ՝ ժնեւի Գրէչէնտո արուեստի դպրոցի պարախումբը:

Այս առթիւ Սուրբ Յակոբ եկեղեցոյ ծխական խորհուրդը եւ Հայր Սուրբը կուգան իրենց խորին շնորհակալութիւնը յայտնելու բոլոր աշխատող Նուիրեալ տիկիներուն, անձերուն եւ Նուիրատուներուն:

KERMESSE ANNUELLE ORGANISÉE PAR LE CONSEIL DE LA PAROISSE DE L'ÉGLISE ST. HAGOP DE GENEVE

Comme chaque année, cette année encore, notre kermesse traditionnelle a eu lieu le samedi 24 et le dimanche 25 novembre 2018 à Genève. Grâce au dévouement et au travail sans relâche des dames de notre communauté, la kermesse a été couronnée de succès sur le plan financier et a été beaucoup appréciée par le public. La troupe de l'école des Arts Crescendo a participé au programme culturel avec la troupe de danse Sanahin.

Le Conseil de la Paroisse de l'église St. Hagop et le Révérend Père saisissent cet occasion pour présenter leurs remerciements à toutes les dames, volontaires et donateurs qui ont apporté leur précieuse participation.

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ 30-ԱՄԵԱԿԻ ՀՈԳԵՅԱՆԳՍՏԵԱՆ ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի 9 Դեկտեմբեր 2018-ին, ժնեւի Ս. Յակոբ մայր եկեղեցոյ մէջ մատուցուեցաւ սուրբ եւ անմահ պատարագ եւ հոգեհանգստեան մասնաւոր պաշտօն, Լենինականի երկրաշարժի 30-ամեակի տխուր առիթով: Տեղապահ հայր Գուսան վարդապետ Ալճանեանը իր քարոզին մէջ անդրադարձաւ այդ ահաւոր ու սարսափելի ողբերգութեան ըսելով՝ տակաւին մեր ազնիւ ժողովուրդը ինքզինք չէ գտած, եւ ցաւալի է որ մեր ժողովուրդի զաւակներէն շատեր դեռ կ'ապրին խեղճ պայմաններու տակ: Պատարագի աւարտին Հայր Սուրբը օրհնեց եկեղեցաւեր տիկնանց կողմէ պատրաստուած հալվան՝ ի յիշատակ երկրաշարժի զոհերուն:

ԺՆԵՒԻ ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի 16 Դեկտեմբեր 2018-ին, յիշատակուեցաւ եկեղեցոյ անուանակոչութեան տօնը, Սուրբ Յակոբ Մծբնայ հայրապետին տօնին առիթով: Այդ առթիւ Տեղապահ Հայր Սուրբը հանդիսաւորապէս պատարագեց ու քարոզեց: Պատարագի աւարտին, եկեղեցոյ ազգային բարերար Յակոբ Թօփալեանի հոգիին համար կատարուեցաւ մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն: Ապա հոգշ. Հայր Սուրբը օրհնեց մատաղը, որը բաժնուեցաւ ներկայ հաւատացեալներուն:

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՏԱՐԻ ՏԻԿԻՆ՝ ԱՆՆԱ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ ԱՅՑԸ ԺՆԵՒԻ Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Չորեքշաբթի 12 Դեկտեմբեր 2018-ին, իրիկուան ժամը 19:00-ին, ժնեւի Հայկական կեդրոնին մէջ, Չուիցերահայութիւնը պատիւը ունեցաւ հանդիպելու եւ լսելու Վարչապետի պաշտօնակատարի Տիկին՝ Ազնուափայլ Աննա Յակոբեանին: Նախքան համայնքի հետ հանդիպիլը, Տիկին Յակոբեան այցելութիւն տուաւ ժնեւի Սուրբ Յակոբ մայր եկեղեցին եւ դիմաւորուեցաւ Չուիցերիոյ Առաջնորդական Տեղապահ՝ հոգշ. Տ. Գուսան Վարդապետ Ալճանեանի եւ Ծխական խորհուրդի անդամներուն կողմէ: Տիկին Յակոբեան իր քրիստոնէական պարտքը կատարեց, աղօթեց ու իր մտքը վարեց եկեղեցոյ մէջ:

Պատրաստեց՝ Տեր Գուսան Վրդ. Ալճանեան

ԹՕՓԱԼԵԱՆ ԴՊՐՈՑ
ECOLE TOPALIAN

Fondation Hagop D.Topalian: Route de Troinex 64, CH-1256 Troinex (Genève)
ecole.topalian@centre-armenien-geneve.ch; www.centre-armenien-geneve.ch
Réalisation Maral Wurry

No. 40

**Թօփալեան դպրոցի աշակերտները կը շնորհաւորեն
Նոր Տարին և Սուրբ Ծնունդը**
Ձեզի փոխանցելով իրենց Լաւազոյն բարեմաղթութիւնները

**Les élèves de l'école Topalian vous souhaitent
Un Joyeux Noël et Une Bonne Année**

Յիշատակ՝ Սուրբ Յակոբի տօնին, Տիկին Աննա Յակոբեանին
Թփալեան Դպրոց կատարած այցելութենէն

Souvenir de la visite de Madame Anna Hagopian à l'école Topalian
le jour de la Fête de Sourp Hagop

UAS *Հուիցերահայ Միութիւն*
 Union Arménienne de Suisse

Conference avec Mme Anna Hakobyan

L'Union Arménienne de Suisse et l'Ambassade de la République d'Arménie ont eu le privilège d'accueillir Mme Anna Hakobyan, épouse du Premier ministre Nikol Pashinyan, le 12.12.2018 pour une conférence, suivie de questions-réponses.

Réveillon 2019 au Centre Arménien Hagop. D. Topalian

Le Comité de l'UAS vous présente ses vœux les plus sincères pour la nouvelle année 2019.